
Emotiesocialisatie door Ouders en de Sociaal-Emotionele Ontwikkeling van Jonge Kinderen

M. J. Woudstra

S0740012

Universiteit Leiden

Child and Family Studies

April, 2014

Eerste Begeleider: L. D. van der Pol (MSc.)

Tweede Beoordelaar: M. G. Groeneveld (PhD.)

Inhoudsopgave

Abstract	2.
Introductie	3.
De sociaal-emotionele ontwikkeling van jonge kinderen	4.
Emotiesocialisatie en de sociaal-emotionele ontwikkeling	5.
Emotiesocialisatie door vaders	8.
Emotiesocialisatie, de sociaal-emotionele ontwikkeling en modererende kindfactoren	8.
De modererende rol van het geslacht van het kind	9.
De modererende rol van het temperament van het kind	10.
Doelstelling, onderzoeksvragen en hypothesen	11.
Methode	12.
Steekproef	12.
Procedure	13.
Meetinstrumenten	14.
Emotiesocialisatie door vader en moeder	14.
Empathie van het kind	15.
Prosociaal gedrag van het kind	15.
Externaliserend probleemgedrag van het kind	16.
Inhibitievermogen van het kind	17.
Analyseplan	17.
Resultaten	19.
Datainspectie	19.
Emotiesocialisatie, sociaal-emotionele gedrag en modererende kindfactoren	20.
Discussie	23.
Emotiesocialisatie door ouders en sociaal-emotioneel gedrag van het kind	23.
Emotiesocialisatie door vaders	26.
De modererende rol van het geslacht van het kind	28.
De modererende rol van het temperament van het kind	29.
Sterke punten en beperkingen van het onderzoek	30.
Aanbevelingen voor toekomstig onderzoek	32.
Maatschappelijke implicaties	33.
Conclusie	34.
Referenties	35.

Abstract

Maternal emotion socialization plays an important role in the socioemotional development of young children. However, there is a lack of research regarding the role of paternal emotion socialization and the moderating role of child factors in the relationship between parental emotion socialization and the child's socioemotional development. This study examines the relationship between parental emotion socialization and child empathy, prosocial behaviour, and externalizing problem behaviour, and whether this relationship is moderated by child gender and temperament. The sample consisted of 100 intact families with a mother, a father and their preschooler. To measure parental emotion socialization mothers and fathers were independently observed while reading a wordless emotion picture book to their child, which was designed to elicit parental comments about emotions. Child prosocial behaviour was measured during an observation task in which the child had to share raisins with his or her younger sibling. Questionnaires, filled in by both mothers and fathers, were used to measure child empathy, externalizing problem behaviour, and temperament. Results revealed that paternal emotion socialization was a positive predictor of externalizing problem behaviour of the child. Paternal emotion socialization was not associated with child empathy or prosocial behaviour. Furthermore, maternal emotion socialization was not related to child empathy, prosocial behaviour, or externalizing problem behaviour. Child gender and temperament did not moderate the relationship between parental emotion socialization and children's behaviour. This study shows that paternal emotion socialization plays a role in the development of children's externalizing problem behaviour. This stresses the importance of including fathers in future research concerning the influence of parental emotion socialization on the socioemotional development of young children.

Introductie

Emotiesocialisatie door ouders is een centraal aspect van de opvoeding gedurende de vroege kindertijd en speelt een belangrijke rol in de sociaal-emotionele ontwikkeling van jonge kinderen (o.a. Eisenberg, Cumberland, & Spinrad, 1998; Wilson, Havinghurst, & Harley, 2012). De manier waarop ouders omgaan met hun eigen emoties en de emoties van hun kinderen leert kinderen hoe zij hun emoties kunnen uiten en reguleren, wat een belangrijke basis legt voor de ontwikkeling van positief sociaal-emotioneel kindgedrag, zoals empathie en prosociaal gedrag (Eisenberg et al., 1998; Eisenberg et al., 2001; Eisenberg et al., 2003; Wilson et al., 2012). Hoewel vaders een steeds grotere rol gaan spelen in de opvoeding is er nog weinig onderzoek gedaan naar de invloed van emotiesocialisatie door vaders op de ontwikkeling van jonge kinderen. Om een zo compleet mogelijk beeld te krijgen van de rol die emotiesocialisatie speelt in de ontwikkeling van kinderen wordt in deze studie daarom de relatie tussen emotiesocialisatie door zowel moeders als vaders en de sociaal-emotionele ontwikkeling van jonge kinderen onderzocht. Naast een direct effect van de opvoeding op de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen speelt de interactie tussen ouder- en kindfactoren een belangrijke rol. De invloed van de opvoeding op de ontwikkeling van kinderen kan namelijk variëren afhankelijk van persoonlijke eigenschappen van het kind (Belsky & Pluess, 2009; Cicchetti, 1993; Ellis, Boyce, Belsky, Bakermans-Kranenburg, & Van IJzendoorn, 2011). Daarom wordt in deze studie ook onderzocht of de relatie tussen emotiesocialisatie en de ontwikkeling van kinderen gemodereerd wordt door twee kenmerken van het kind, namelijk geslacht en temperament. In dit hoofdstuk zal eerst een overzicht worden gegeven van drie belangrijke aspecten van de sociaal-emotionele ontwikkeling van jonge kinderen die in deze studie nader zullen worden onderzocht. Vervolgens wordt het beschikbare onderzoek over de relatie tussen emotiesocialisatie door ouders en de sociaal-emotionele ontwikkeling van jonge kinderen en de modererende rol van het geslacht en temperament van het kind in deze relatie besproken.

De sociaal-emotionele ontwikkeling van jonge kinderen

Onder de sociaal-emotionele ontwikkeling van jonge kinderen wordt de ontwikkeling van sociale en emotionele vaardigheden verstaan die het vermogen van kinderen bevorderen om hun emoties op een gepaste wijze te reguleren en te uiten, zich in te leven in de emoties van anderen, positieve sociale relaties met anderen aan te gaan en zich aan te passen aan sociale situaties (Denham et al., 2003; Eisenberg & Fabes, 2005; Miller et al., 2006; Odom, McConnell, & Brown, 2008). Twee belangrijke sociaal-emotionele vaardigheden, die nauw aan elkaar verbonden zijn, zijn empathie en prosociaal gedrag. Empathie omvat het vermogen van een individu om de emoties van een ander te kunnen herkennen, de capaciteit zich in te kunnen leven in de emoties van een ander en de behoefte negatieve gevoelens van een ander te willen verlichten (Choplan, McCain, Carbonell, & Hagen, 1985; Levenson & Ruef, 1992; Young, Fox, & Zahn-Waxler, 1999). De ontwikkeling van empathie is een belangrijke voorwaarde voor de ontwikkeling van prosociaal gedrag (Jolliffe & Farrington, 2006; Zahn-Waxler, Radke-Yarrow, Wagner, & Chapman, 1992). Prosociaal gedrag is gedrag dat is gericht op het voordeel van een ander, zoals helpen, samenwerken en delen (Eisenberg, Fabes, & Spinrad, 2006; Gresham & Elliot, 1990; Malecki & Elliot, 2002). De ontwikkeling van zowel empathie als prosociaal gedrag legt een belangrijke basis voor aangaan van relaties (Davis & Oathout, 1987; Eisenberg et al., 1996; Ladd, Birch, & Buhs, 1999). Zo blijken kinderen die veel empathie en prosociaal gedrag vertonen zich over het algemeen goed aan te kunnen passen aan sociale situaties, ondersteunend te reageren op negatieve emoties van anderen en anderen te willen helpen (Eisenberg, Carlo, Murphy, & Van Court, 1995; Hoffman, 1975; Ladd et al., 1999). Daarnaast hebben deze kinderen gemiddeld meer positieve sociale interacties met leeftijdgenoten, zijn zij sociaal zelfverzekerder en behalen ze betere leerprestaties dan kinderen die weinig empathie en prosociaal gedrag vertonen (Bosacki, 2003; Davis & Oathout, 1987; Eisenberg et al., 1995; Eisenberg et al., 1996; Ladd et al., 1999; Malecki et al., 2002; Walker, 2009).

Uit verschillende studies is naar voren gekomen dat een beperkte ontwikkeling van empathie en prosociaal gedrag daarentegen de kans vergroot op afwijzing door leeftijdsgenoten en de ontwikkeling van probleemgedrag (Miller & Eisenberg, 1988; Ladd et al., 1999; Pursell, Laursen, Rubin, Booth-LaForce, & Rose-Krasnor, 2008; Walker, 2009). Kinderen die weinig empathie en prosociaal gedrag vertonen hebben meer moeite zich in te leven in anderen en houden minder rekening met de gevoelens van andere kinderen, waardoor ze minder positieve interacties met leeftijdgenoten en slechtere relaties met leraren hebben dan kinderen die veel empathie en prosociaal gedrag vertonen (Hare, 1999; Jolliffe &

Farrington, 2006; Ladd et al., 1999; Pursell et al., 2008; Walker, 2009). Daarnaast vertonen kinderen die weinig empathie en prosociaal gedrag vertonen gemiddeld meer agressief en antisociaal gedrag dan kinderen die veel empathie en prosociaal gedrag vertonen (Miller & Eisenberg, 1988; Pursell et al., 2008).

In tegenstelling tot de ontwikkeling van empathie en prosociaal gedrag, kan structureel voorkomend externaliserend probleemgedrag bij kinderen beschouwd worden als een teken van een niet optimale sociaal-emotionele ontwikkeling. Veel kinderen in de peuter- en kleuterleeftijd vertonen af en toe externaliserend gedrag zoals opstandig, driftig, agressief of hyperactief gedrag en bij de meesten neemt het ook vanzelf weer af (Koot & Verhulst, 1991; Tremblay et al., 2004). Dit is kenmerkend voor een normatieve ontwikkeling (Koot & Verhulst, 1991; Tremblay et al., 2004). Jonge kinderen die, voor lange(re) periodes, zeer veel externaliserend probleemgedrag vertonen hebben echter een verhoogd risico op de ontwikkeling van allerlei andere problemen op sociaal-emotioneel gebied in de toekomst (Campbell, Shaw, & Gilliom, 2000; Liu, 2004; Fanti & Henrich, 2000). Zo is externaliserend probleemgedrag een belangrijke voorspeller van probleemgedrag tijdens de adolescentie en kan het leiden tot later crimineel en gewelddadig gedrag (Campbell et al., 2000; Liu, 2004; Fanti & Henrich, 2012). Daarnaast hebben jonge kinderen die veel externaliserend probleemgedrag vertonen meer kans op de ontwikkeling van aanpassingsproblemen, toekomstige relatieproblemen, slechte academische prestaties en werkloosheid (Campbell et al., 2000; Liu, 2004; Fanti & Henrich, 2012).

Zowel empathie en prosociaal gedrag als externaliserend probleemgedrag ontwikkelen zich al in de eerste levensjaren van het kind en nemen toe in verscheidenheid en complexiteit naarmate kinderen ouder worden (Pianta & Caldwell, 1990; Zahn-Waxler, Radke-Yarrow, Wagner, & Chapman, 1992). Deze sociaal-emotionele gedragingen zijn deels erfelijk, maar daarnaast spelen omgevingsfactoren een belangrijke rol en dan met name de opvoeding (Hoffman, 1975; Knafo et al., 2006; Liu, 2004; Zahn-Waxler, Radke-Yarrow, & King, 1979). Om meer inzicht te krijgen in hoe de sociaal-emotionele ontwikkeling van jonge kinderen wordt beïnvloed door de opvoeding wordt in deze studie onderzocht of er een relatie bestaat tussen een specifiek aspect van de opvoeding, namelijk emotiesocialisatie door ouders, en empathie, prosociaal gedrag en externaliserend probleemgedrag van jonge kinderen.

Emotiesocialisatie en de sociaal-emotionele ontwikkeling

Emotiesocialisatie door ouders verwijst naar de manier waarop ouders hun kinderen leren emoties te begrijpen, te uiten en te reguleren (Eisenberg et al., 1998; Wilson et al., 2012).

Ouders hebben een voorbeeldfunctie en leren hun kinderen wat de gepaste manier is om met hun eigen emoties en emoties van anderen om te gaan (Denham & Kochanoff, 2002; Wilson et al., 2012). Drie belangrijke aspecten van emotiesocialisatie door ouders zijn: 1) de reacties van ouders op de emoties van hun kinderen, 2) de manier waarop ouders hun eigen emoties uiten in het bijzijn van het kind en 3) de manier waarop ouders met kinderen praten over emoties (Eisenberg et al., 1998). Er is reeds veel onderzoek gedaan naar de invloed van de eerste twee aspecten van emotiesocialisatie door ouders op de sociaal-emotionele ontwikkeling van jonge kinderen. Kinderen leren onder andere welk gedrag ze horen te uiten door de gevolgen van hun gedrag (Skinner, 1938). Ouders die hun kinderen troosten als ze negatieve emoties ervaren en negatieve emoties van hun kinderen accepteren en openlijk bespreken leren kinderen hoe ze hun emoties op een gepaste manier kunnen uiten en reguleren (Eisenberg et al., 1996; Eisenberg et al., 1998; Havighurst, Wilson, Harley, Prior, & Kehoe, 2010). Kinderen die goed in staat zijn om hun eigen emoties te reguleren, raken minder snel van streek tijdens emotionele situaties en vertonen meer gewenst sociaal gedrag en minder (externaliserend) probleemgedrag dan kinderen die problemen hebben met het reguleren van hun emoties (Eisenberg et al., 2001; Eisenberg et al., 2003). Het bestraffen of negeren van negatieve emoties leert kinderen daarentegen dat ze hun negatieve emoties niet horen te uiten, waardoor ze niet leren hoe ze om kunnen gaan met hun negatieve emoties en ze moeite hebben met het reguleren en op een gepaste manier uiten van hun emoties (Brophy-Herb et al., 2011; Eisenberg et al., 1998; Eisenberg et al., 2001; Eisenberg et al., 2003; Gottman, Katz, & Hooven, 1996; Havighurst et al., 2010).

Wat betreft het tweede aspect van emotiesocialisatie is uit verscheidene onderzoeken naar voren gekomen dat het uiten van veel positieve emoties door ouders gerelateerd is aan de ontwikkeling van positief sociaal-emotioneel kindgedrag, terwijl het uiten van veel negatieve emoties een positieve sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen kan belemmeren (o.a. Boyum & Parke, 1995; Eisenberg et al., 1998; Zhou et al., 2002). Kinderen imiteren het gedrag van hun ouders (Bandura, 1977). Ouders die, in het bijzijn van hun kinderen, veel positieve emoties uiten hebben over het algemeen kinderen die zelf ook veel positieve emoties naar anderen toe te uiten waardoor ze meer geaccepteerd worden op school en meer positieve interacties hebben met leeftijdgenoten dan kinderen die veel negatieve emoties uiten (Eisenberg et al., 1998; Hubbard & Coie, 1994). Kinderen van ouders die veel negatieve emoties uiten, uiten daarentegen zelf gemiddeld ook meer negatieve emoties tijdens interacties met leeftijdgenoten, wat de kans vergroot op afwijzing door leeftijdgenoten en de

ontwikkeling van probleemgedrag (Boyum & Parke, 1995; Denham, 1989; Eisenberg et al., 1998).

Vanaf de peutertijd gaat het praten over emoties een steeds belangrijkere rol spelen in het leren begrijpen, reguleren en uiten van emoties (Eisenberg et al., 1998). Door over emoties te praten leren ouders hun kinderen hoe ze hun emoties onder woorden kunnen brengen (Dunn, Bretherton, & Munn, 1987; Eisenberg et al., 1998). Ouders kunnen op verschillende manieren met hun kinderen over emoties praten. Ze kunnen hun kinderen bijvoorbeeld helpen met het labelen van emoties, uitleg geven over de betekenis, oorzaken en gevolgen van emoties of met de kinderen praten over persoonlijke emotionele ervaringen (Chen, Kennedy, & Zhou, 2012; Eisenberg et al., 1998; Lagattuta & Wellman, 2001). Ouders die veel en open met hun kinderen over emoties praten, leren kinderen dat het belangrijk is om hun eigen emoties te uiten en te bespreken en om zich in de emoties van anderen in te leven (Eisenberg et al., 1998). Daarnaast blijken kinderen beter in staat te zijn hun eigen emoties en die van anderen te begrijpen naarmate ouders kinderen meer uitleg geven over de oorzaken en gevolgen van emoties en hun kinderen helpen met het onder woorden brengen van emoties (Dunn, Brown, & Beardsall, 1991; Garner, Jones, Gaddy, & Rennie, 1997; Kopp, 1992). Bovendien zijn deze kinderen zelf beter in staat om emoties onder woorden te brengen dan kinderen van ouders die weinig met hun kinderen over emoties praten (Dunn et al., 1987). Kinderen die hun gevoelens en behoeften goed kunnen verwoorden hebben over het algemeen een groter aanpassingsvermogen, betere sociale vaardigheden en raken minder snel van streek tijdens stressvolle sociale situaties dan kinderen die moeite hebben met het verwoorden van hun emoties (Dunn et al., 1991; Eisenberg et al., 1998; Kopp, 1992). Kinderen die opgroeien in een familie waar (vooral negatieve) emoties niet worden besproken of juist worden bekritiseerd, leren dat ze hun emoties niet mogen uiten en hebben meer moeite om zich in te leven in de emoties van anderen en hun eigen emoties te reguleren (Eisenberg et al., 1998; Eisenberg et al., 2003). Dit kan leiden tot antisociaal gedrag, negatieve interacties met leeftijdgenoten en een beperkte ontwikkeling van empathie (Eisenberg et al., 1998; Eisenberg et al., 2003).

In deze studie wordt onderzocht of er een verband bestaat tussen het derde aspect van emotiesocialisatie door ouders, te weten de manier waarop ouders met hun kinderen praten over emoties, en de sociaal-emotionele ontwikkeling van jonge kinderen. Op een open en ondersteunende manier met kinderen praten over emoties lijkt de ontwikkeling van empathie en prosociaal gedrag te stimuleren, terwijl een familieklimaat waarin weinig en op een afwijzende manier over emoties gesproken wordt deze ontwikkeling belemmert en kan leiden

tot de ontwikkeling van probleemgedrag bij kinderen (Dunn et al., 1991; Eisenberg et al., 1998; Eisenberg et al., 2001).

Emotiesocialisatie door vaders

Ondanks dat vaders een belangrijke en unieke rol spelen in de ontwikkeling van probleemgedrag en (pro)sociaal gedrag van kinderen (o.a. Kosterman, Haggerty, Spoth, & Redmond, 2004) is er tot nu toe weinig onderzoek gedaan naar de unieke invloed van emotiesocialisatie door vaders op de ontwikkeling van kinderen en het verschil in invloed tussen vaders en moeders. Uit het beperkte aantal studies waarin vaders zijn onderzocht blijkt dat, naast emotiesocialisatie door moeders, emotiesocialisatie door vaders gerelateerd is aan de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen (Maliken & Fainsilber Katz, 2012; McElwain, Halberstadt, & Volling, 2007). Vaders die zich meer bewust zijn van de negatieve emoties van kinderen, de emoties met het kind bespreken en interesse te tonen in de emoties van het kind lijken een positieve sociaal-emotioneel ontwikkeling van het kind stimuleren (Denham, Mitchell-Copeland, Strandberg, Auerbach, & Blair, 1997; Garner, Robertson, & Smith, 1997; Maliken & Fainsilber Katz, 2012; McElwain et al., 2007). Negatieve reacties van vaders op negatieve emoties van het kind, zoals het afzwakken en bagatelliseren van problemen van het kind, lijken daarentegen een negatieve invloed te hebben op de ontwikkeling van sociale vaardigheden en kunnen leiden tot de ontwikkeling van probleemgedrag van kinderen (Carson & Parke, 1996; Eisenberg, Fabes, & Murphy, 1996). Ondanks dat emotiesocialisatie door vaders ook een rol speelt in de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen, blijkt uit het beschikbare onderzoek dat emotiesocialisatie door moeders sterker gerelateerd is aan sociaal-emotioneel kindgedrag dan emotiesocialisatie door vaders (Denham & Kochanoff, 2002; Eisenberg et al., 1996).

Emotiesocialisatie, de sociaal-emotionele ontwikkeling en modererende kindfactoren

Zoals hierboven beschreven speelt emotiesocialisatie door zowel moeders als vaders een belangrijke rol in de sociaal-emotionele ontwikkeling van jongen kinderen (o.a. Denham et al., 1997; Dunn et al., 1991; Eisenberg et al., 1998; McElwain et al., 2007). Mogelijk heeft emotiesocialisatie door ouders echter niet op alle kinderen hetzelfde effect. Volgens de differentiële ontvankelijkheidshypothese van Belsky (1997) zijn namelijk niet alle kinderen even gevoelig voor de opvoeding. De toekomst is onzeker en ouders weten niet welke opvoedingsstrategieën het meest succesvol zijn voor het bevorderen van de reproductie van hun kinderen (Belsky, 1997). Sommige kinderen zijn daardoor mogelijk gevoeliger voor

zowel de positieve als de negatieve effecten van de opvoeding op de ontwikkeling dan anderen, terwijl andere kinderen juist minder gevoelig lijken te zijn voor hun omgeving. Deze diversiteit zorgt ervoor dat de kans op reproductie wordt geoptimaliseerd. Twee kindfactoren die mogelijk een modererend effect hebben zijn het geslacht en temperament. Hieronder zal eerst een overzicht worden gegeven van het beschikbare onderzoek over de modererende rol van het geslacht van het kind in de relatie tussen emotiesocialisatie door ouders en de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen en vervolgens wordt de modererende rol van het temperament van het kind besproken.

De modererende rol van het geslacht van het kind. Jongens en meisjes verschillen mogelijk in de mate van gevoeligheid voor omgevingsinvloeden. Jongens lijken daarbij gevoeliger te zijn voor de opvoeding dan meisjes (Kerr, Lopez, Olson, & Sameroff, 2004; Shaw et al., 1998). Uit een aantal onderzoeken kwam bijvoorbeeld naar voren dat de opvoeding een grotere invloed had op de ontwikkeling van probleemgedrag bij jongens dan bij meisjes, terwijl de ouders in deze studies geen verschillen lieten zien in hun opvoedgedrag naar jongens en meisjes toe (Kerr et al., 1994; Shaw et al., 1998). Mogelijk zijn jongens gevoeliger voor de opvoeding dan meisjes omdat jongens over het algemeen een moeilijker temperament hebben dan meisjes (Else-Quest, Shibley Hyde, Hill Goldsmith, & Van Hulle, 2006). Kinderen met een moeilijk temperament blijken gevoeliger te zijn voor de opvoeding dan kinderen met een makkelijk temperament (Bradley & Corwyn, 2008; Pluess & Belsky, 2010; Van Zeijl et al., 2007). Hier wordt bij de bespreking van het laatste doel van deze studie verder over uitgeweid.

Onderzoek naar de modererende rol van het geslacht van het kind in de relatie tussen emotiesocialisatie door ouders en de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen is nog erg schaars en het beschikbare onderzoek geeft geen eenduidig beeld. In sommige studies is wel bewijs gevonden voor een modererend effect van het geslacht van het kind, terwijl in andere studies geen verschil is gevonden tussen jongens en meisjes (Eisenberg et al., 1996; Garner et al., 1997; Jones, Eisenberg, Fabes, & MacKinnon, 2002). Uit een tweetal studies naar de invloed van het praten over emoties is naar voren gekomen dat de manier waarop ouders met hun kinderen over emoties praten sterker gerelateerd is aan de sociaal-emotionele ontwikkeling van jongens dan van meisjes (Cunningham, Kliewer, & Garner, 2009; Eisenberg et al., 1992). Naarmate moeders meer op een open manier met hun kinderen over emoties praatten en de kinderen meer uitleg gaven over emoties waren jongens beter in staat hun emoties te reguleren en vertoonden (daardoor) meer sociale vaardigheden en minder externaliserend probleemgedrag (Cunningham et al., 2009; Eisenberg et al., 1992). Deze

resultaten werden niet gevonden voor meisjes. In beide studies werd er geen verschil gevonden in het emotiesocialisatiegedrag van de moeders naar hun zoons of dochters toe (Cunningham et al., 2009; Eisenberg et al., 1992).

Meisjes hebben over het algemeen een snellere taalontwikkeling dan jongens (Bauer, Goldfield, & Reznick, 2002; Maccoby & Jacklin, 1974). De vaardigheid om gevoelens en behoeften goed te kunnen verwoorden speelt, zoals eerder genoemd, een belangrijke rol in de ontwikkeling van positief sociaal-emotioneel kindgedrag (Dunn et al., 1991; Eisenberg et al., 1998). Meisjes zijn, door hun betere taalvaardigheid, wellicht beter in staat om hun gevoelens te uiten dan jongens ongeacht het emotiesocialisatiegedrag van de ouder. Jongens zijn daarentegen mogelijk meer afhankelijk, zowel in positieve als in negatieve zin, van emotiesocialisatie door ouders voor het leren verwoorden van gevoelens en emoties dan meisjes.

De modererende rol van het temperament van het kind. Naast het geslacht kan het temperament van het kind een modererende rol spelen in de relatie tussen emotiesocialisatie door vaders en moeders en de sociaal-emotionele ontwikkeling van jonge kinderen. Temperament is een biologisch en erfelijk persoonlijkheidskenmerk dat al in de vroege kinderjaren tot uiting komt, relatief stabiel blijft door de jaren heen en een belangrijke basis vormt voor de latere persoonlijkheid (Else-Quest et al., 2006; Goldsmith et al., 1987). Daarnaast is het een voorspeller voor latere gedragsproblemen en psychopathologie (Else-Quest et al., 2006). Onder temperament vallen onder andere individuele verschillen in (re)activiteit, impulsiviteit en emotionaliteit (Else-Quest et al., 2006; Goldsmith et al., 1987). Een belangrijk aspect van het temperament van een kind is het inhibitievermogen; het vermogen om gedrag te plannen en aan te passen aan instructies en verwachtingen van anderen (Gagne & Saudino, 2009). Kinderen die hun gedrag goed kunnen reguleren zijn beter in staat om rekening te houden met anderen en zich te richten op de behoeften van anderen dan kinderen die moeite hebben met het reguleren van hun gedrag (Valiente et al., 2004). Het inhibitievermogen van kinderen is daarnaast een belangrijke voorspeller van zowel huidig als toekomstig probleemgedrag en prosociaal gedrag (Lengua, 2003). Hoe beter kinderen in staat zijn om hun ongepaste gedrag te onderdrukken wanneer dat nodig is, des te minder externaliserend probleemgedrag en des te meer gewenst sociaal gedrag de kinderen vertonen (Lengua, 2003). Kinderen met een laag inhibitievermogen hebben daarentegen meer kans op de ontwikkeling van aanpassingsproblemen en externaliserend probleemgedrag (Lengua, 2003).

Uit een aantal onderzoeken blijkt dat kinderen met kenmerken van een moeilijk temperament gevoeliger zijn voor de opvoeding dan kinderen met een makkelijk temperament, in zowel positieve als negatieve zin (Bradley & Corwyn, 2008; Van Zeijl et al., 2007). Kinderen met een moeilijk temperament lijken bijvoorbeeld meer externaliserend probleemgedrag te vertonen naarmate ouders meer negatieve opvoedingsstrategieën toepassen (Bradley et al., 2008; Van Zeijl et al., 2007). Hoe meer positieve opvoedingsstrategieën ouders daarentegen toepassen, des te minder externaliserend probleemgedrag deze kinderen vertonen. Voor kinderen met een makkelijk temperament zijn deze relaties echter niet gevonden, zij vertonen gemiddeld weinig externaliserend probleemgedrag ongeacht of de ouders veel of weinig positieve of negatieve opvoedingsstrategieën toepassen (Bradley et al., 2008; Van Zeijl et al., 2007). Hoewel er nog weinig onderzoek is gedaan naar de modererende rol van het temperament van het kind in de relatie tussen emotiesocialisatie door ouders en de sociaal-emotionele ontwikkeling van jonge kinderen lijken kinderen met een moeilijker temperament ook gevoeliger te zijn voor emotiesocialisatie door ouders dan kinderen met een makkelijk temperament (Valiente et al., 2004; Yagmurlu & Altan, 2009).

Mogelijk wordt de verhoogde gevoeligheid voor de opvoeding van kinderen met een moeilijk temperament veroorzaakt doordat deze kinderen aanvankelijk meer moeite hebben met het reguleren van hun emoties en gedrag en een sensitiever zenuwstelsel hebben dan kinderen met een makkelijker temperament (Belsky, 2005; Bradley et al., 2008; Pluess et al., 2010). Hierdoor hebben ze meer hulp nodig van buitenaf bij het reguleren van hun emoties en gedrag en zijn ze gevoeliger voor de omgeving. Kinderen met een makkelijk temperament zijn door hun betere regulatievermogen en minder sensitieve zenuwstelsel mogelijk minder gevoelig voor en afhankelijk van de opvoeding voor een positieve ontwikkeling dan kinderen met een moeilijk temperament (Belsky, 2005; Bradley et al., 2008; Pluess et al., 2010).

Doelstelling, onderzoeksvragen en hypothesen

De algemene doelstelling van deze studie is om meer inzicht te krijgen in de relatie tussen emotiesocialisatie door vaders en moeders en de sociaal-emotionele ontwikkeling van jonge kinderen. Daarnaast wordt de modererende rol van het geslacht en temperament van het kind in deze relatie onderzocht. Hiermee kan een completer beeld verkregen worden van de invloed van deze ouder- en kindfactoren op de sociaal-emotionele ontwikkeling en meer inzicht worden gegeven in individuele verschillen in de sociaal-emotionele ontwikkeling. Met deze kennis kunnen er meer gespecialiseerde pre- en interventie programma's ontwikkeld

worden, waardoor problemen in de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen voorkomen of verminderd kunnen worden.

Er zijn drie deelvragen en hypothesen opgesteld. Ten eerste is onderzocht of er een verband bestaat tussen emotiesocialisatie door vaders en moeders en de sociaal-emotionele ontwikkeling van jonge kinderen. Verwacht werd dat wanneer zowel moeders als vaders meer met hun kinderen praten over emoties, deze kinderen meer prosociaal gedrag en empathie en minder externaliserend probleemgedrag vertonen. Daarnaast werd verwacht dat deze relatie sterker is voor moeders dan voor vaders. Ten tweede is onderzocht of de relatie tussen emotiesocialisatie door vaders en moeders en de sociaal-emotionele ontwikkeling van jonge kinderen gemodereerd wordt door het geslacht van het kind. Op basis van de literatuur werd verwacht dat het verband tussen emotiesocialisatie door vaders en moeders en empathie, prosociaal gedrag en externaliserend gedrag van kinderen sterker is voor jongens dan voor meisjes. Tot slot is onderzocht of de relatie tussen emotiesocialisatie door vaders en moeders en de sociaal-emotionele ontwikkeling van jonge kinderen gemodereerd wordt door het temperament van het kind. In deze studie is het inhibitievermogen van het kind onderzocht als indicator van het temperament. Verwacht werd de relatie tussen emotiesocialisatie door vaders en moeders en empathie, prosociaal gedrag en externaliserend probleemgedrag van kinderen sterker is voor kinderen met een lager inhibitievermogen dan voor kinderen met een hoger inhibitievermogen.

Methode

Steekproef

De steekproef in deze studie bestond uit 100 Nederlandse gezinnen met een vader, een moeder en twee kinderen. Deze steekproef is aselekt getrokken uit het totaal aantal gezinnen (390 in het eerste jaar) dat participeert in het vier jaar durende longitudinale onderzoeksproject 'Boys Will Be Boys?' van de Universiteit Leiden. Het 'Boys Will Be Boys?' project onderzoekt of ouders in de opvoeding van hun kinderen anders omgaan met jongens dan met meisjes (gendergedifferentieerde socialisatie). Daarnaast richt het 'Boys Will Be Boys?' project zich op de seksespecifieke ontvankelijkheid van kinderen voor de opvoeding in relatie tot de sociaal-emotionele ontwikkeling. Om aan het onderzoek mee te kunnen doen moesten de ouders bij elkaar zijn, dienden zowel de ouders als de kinderen gezond te zijn (geen ernstige fysieke of intellectuele handicap te hebben), in Nederland te zijn geboren en goed Nederlands te spreken. De gezinnen zijn geworven via de gemeentelijke basisadministratie, voornamelijk in het westen van Nederland. Gezinnen die aan de

selectiecriteria voldeden, hebben een brief thuisgestuurd gekregen met daarin uitleg over het onderzoek. Bij gezinnen die instemden om aan het onderzoek mee te doen is er per jaar één huisbezoek afgelegd met de moeder en de kinderen en één huisbezoek met de vader en de kinderen. Tijdens het eerste onderzoeksjaar, in juni 2010, was het jongste kind twaalf maanden oud en het oudste kind tussen de 30 en 42 maanden. Ongeveer de helft van het totaal aantal gezinnen had twee kinderen van verschillend geslacht en de andere helft had twee kinderen van hetzelfde geslacht. Van zowel de gezinnen met twee kinderen van verschillend geslacht als de gezinnen met twee kinderen van hetzelfde geslacht was bij ongeveer de helft een jongen het oudste kind en de helft een meisje het oudste kind.

In deze studie zijn de data gebruikt van de vader, de moeder en het oudste kind uit het tweede onderzoeksjaar. De leeftijd van de vaders varieerde tussen de 27 en 64 jaar ($M = 38.86$, $SD = 5.51$) en van de moeders tussen de 26 en 45 jaar ($M = 35.45$, $SD = 3.84$). De leeftijd van de kinderen lag tussen de 42 en 55 maanden ($M = 48.69$, $SD = 3.74$). Van de kinderen was 54% jongen. Alle ouders waren de biologische ouders van de kinderen. Van de ouders was 82% getrouwd, had 9% een samenwoningsovereenkomst, 6% een geregistreerd partnerschap, en was 3% ongehuwd. Van de vaders was 71% hoog opgeleid (universitaire of hbo-opleiding afgerond), had 23% een middelbaar opleidingsniveau (havo, vwo of mbo-opleiding afgerond) en was 6% laag opgeleid (mavo-diploma of de lagere school afgerond). Van de moeders was 82% hoog opgeleid en had 18% een middelbaar opleidingsniveau. Vaders werkten tussen de 24 en 60 uur per week ($M = 37.34$, $SD = 5.70$) en moeders tussen de 0 en 40 uur per week ($M = 25.85$, $SD = 8.83$). Zevenennegentig procent van de gezinnen woonde in de stad en 3% woonde in een niet stedelijke omgeving.

Procedure

Per jaar zijn er bij de deelnemende gezinnen door twee onderzoekers van de Universiteit Leiden (studenten en/of promovendi) op afspraak twee huisbezoeken afgelegd van ongeveer twee uur per huisbezoek; één met de moeder en de kinderen en één met de vader en de kinderen. Volgens een vast draaiboek zijn de ouders en kinderen gefilmd tijdens het uitvoeren van taken die zijn ontworpen om bepaald ouder- (o.a. sensitiviteit en emotiesocialisatie) en kindgedrag (o.a. disruptief gedrag en prosociaal gedrag) te meten. Ook zijn bij de ouders en kinderen computertaken afgenomen voor het meten van impliciete genderstereotypen en inhibitie. Tijdens een huisbezoek is de ouder zowel met de twee kinderen apart als met beide kinderen samen geobserveerd. Welk kind (oudste of jongste) als eerste de computertaak uitvoerde of als eerste met de ouder de observatietaken uitvoerde en

welk huisbezoek (eerste of tweede) bij vader of moeder is afgelegd is gecounterbalanced, zodat uitgesloten kon worden dat de volgorde in observatietaken en huisbezoeken van invloed was op het gedrag van de participanten ('order effects'). De ouders hebben per jaar ook twee sets vragenlijsten ingevuld; één over het oudste en één over het jongste kind (voor o.a. het meten van disruptief kindgedrag en temperament). In deze vragenlijsten stonden daarnaast een aantal vragen over de ouders zelf en de thuissituatie (o.a. over de kwaliteit van de relatie tussen de ouders en ouderlijke stress). De vragenlijsten zijn voorafgaande aan de huisbezoeken per mail of post naar de ouders toegestuurd. Aan het einde van elk huisbezoek kregen de kinderen een cadeautje en na de twee huisbezoeken kregen de ouders een bedrag van 30 euro als dank voor hun deelname.

Meetinstrumenten

Emotiesocialisatie door vader en moeder. Om emotiesocialisatie door de ouder te meten, is er een emotieplatenboek ontwikkeld. Dit boek bestaat uit acht getekende platen zonder tekst; vier gezichtsplaten, platen met een gezicht van een kind dat een bepaalde emotie uitdrukt, en vier contextplaten, platen waarop een kind te zien is dat een bepaalde emotie uitdrukt in een bepaalde context die de emotie verklaart. De afgebeelde emoties zijn boos, bang, verdrietig en blij. Er zijn twee boekversies ontwikkeld met dezelfde emoties en vergelijkbare contextplaten zodat de ouders en kinderen niet twee keer hetzelfde boek hoefden te lezen. Op de contextplaten zijn de volgende oorzaken van emoties te zien; boos omdat het kind geen snoep of speelgoed mag, bang voor een hoge glijbaan of een diep zwembad, verdrietig omdat een schommel of step kapot is en blij omdat het kind jarig is of een ijsje eet. De kinderen op de platen zijn sekseneutraal getekend zodat onderzocht kan worden of ouders specifieke emoties eerder toekennen aan een bepaald geslacht. De filmopnames bestaan uit fragmenten van één ouder (vader of moeder) en één kind (oudste of jongste) die samen het boek lezen. De opnames duren ongeveer vijf minuten.

Per plaat zijn verschillende uitspraken van de ouder gecodeerd. Ten eerste is gecodeerd of de ouder wel of niet vroeg naar het geslacht van het kind, hoe de ouder het kind op de platen noemde (jongen, meisjes of neutraal) en wie het initiatief nam bij het bespreken van de emotie (ouder of kind). Daarnaast is gecodeerd of de ouder vroeg naar de emotie, de emotie wel of niet correct benoemde en of de ouder de emotie betrok op het kind of iemand anders. Dezelfde aspecten zijn gecodeerd voor het emotiegedrag (huilen, lachen, etc.) en voor de oorzaak (geen snoep mogen, jarig zijn, etc.) van de emotie of het emotiegedrag. De oorzaak mocht echter ook verzonnen zijn door de ouder en kon, in tegenstelling tot de emotie

of het emotiegedrag, niet incorrect benoemd worden. Voor deze studie is alleen gekeken naar wat de ouder tegen het oudste kind zei over de emotie, het emotiegedrag en de oorzaak van de emotie of het emotiegedrag. De optie 'incorrect benoemen van de emotie of het emotiegedrag' is niet gebruikt. Elk item per subschaal (de emotie, het emotiegedrag en de oorzaak van de emotie of het emotiegedrag) kon per plaat één keer gecodeerd worden. De scores zijn per subschaal bij elkaar opgeteld, waarna er een gemiddelde is berekend per subschaal over de acht platen. Vervolgens zijn deze gemiddelden gedeeld door het aantal items per subschaal (vijf voor de emotie en het emotiegedrag en vier voor de oorzaak). Tot slot zijn de gemiddelde scores van de drie subschalen bij elkaar opgeteld. Hogere scores staan voor meer emotiesocialisatie (schaal: 0-3). De codeurs, studenten en promovendi, zijn getraind op het codeersysteem en hebben een betrouwbaarheidsset uitgevoerd. Voor het praten over de emotie, het emotiegedrag en de oorzaak was de interbeoordelaarsbetrouwbaarheid (Intraclass correlaties, 'absolute agreement') voor alle codeurs hoger dan .70.

Empathie. Empathie van het kind is gemeten met de vragenlijst 'Empathic, Prosocial Response to Another's Distress' van de My Child Questionnaire (Kochanska, DeVet, Goldman, Murray, & Putnam, 1994), ingevuld door zowel vader als moeder. De schaal bestaat uit 13 items met vijf antwooropties: (0) onwaar, (1) een beetje onwaar, (2) niet waar, niet onwaar, (3) een beetje waar en (4) waar. Een voorbeeld-item is: '*Probeert iemand die van streek is of bang is te troosten/gerust te stellen*'. Drie items (item 3, 6 en 13) zijn omgepoold zodat de antwooropties van alle vragen dezelfde betekenis hadden, waarbij een hogere score gelijk staat aan meer empathie. Om de score op empathie te verkrijgen is een totaalscore berekend over de verschillende items (schaal: 0-52). Voor vaders had de schaal een Cronbachs α van .68 en voor moeders een Cronbachs α van .72. Scores van vaders en moeders op empathie van het kind waren significant gecorreleerd ($r(98) = .21, p < .05$). De gemiddelde scores van vaders en moeders op empathie van het kind verschilden echter significant van elkaar ($t(99) = -2.32, d = .29, p < .05$); moeders ($M = 34.17, SD = 7.54$) gaven de kinderen gemiddeld een hogere score op empathie dan vaders ($M = 32.11, SD = 6.50$). De analyses zijn uitgevoerd met de scores op empathie van het kind verkregen door vaders en moeders apart en met het gemiddelde op basis van gestandaardiseerde scores van vaders en moeders. Omdat er (vrijwel) geen verschillen in uitkomsten zijn gevonden, zijn de scores op empathie van het kind verkregen door vaders en moeders samengenomen.

Prosociaal gedrag. Om prosociaal gedrag van het kind te meten zijn de kinderen gefilmd tijdens een deeltaak waarbij het oudste kind een doosje rozijnen mocht verdelen en opeten samen met het jongste kind. De ouder is geïnstrueerd zich de eerste minuut afzijdig te

houden. Na één minuut kreeg de ouder een sein van de onderzoeker en mocht de ouder, als deze dat wilde, iets tegen de kinderen zeggen. De taak duurde in totaal maximaal vijf minuten, ook als de kinderen nog niet klaar waren met delen. Als de kinderen binnen vijf minuten klaar waren met delen, stopte de taak.

Gecodeerd is hoeveel rozijnen er in de eerste minuut zijn gedeeld en hoeveel rozijnen er in totaal gedeeld zijn. Daarnaast is genoteerd wanneer de ouder iets tegen de kinderen zei over het delen. In deze studie zijn alleen de data van het totaal aantal gedeelde rozijnen gebruikt. Hogere aantallen gedeelde rozijnen staan voor meer pro sociaal gedrag (schaal: 0-40). De codeurs, studenten en promovendi, zijn getraind op het codeersysteem en hebben een betrouwbaarheidsset uitgevoerd. Voor alle codeurs was de interbeoordelaarsbetrouwbaarheid (Intraclass correlaties 'absolute agreement') hoger dan .70 voor alle scoringsopties. Er bestond geen significante samenhang tussen de scores op pro sociaal gedrag van het kind tijdens het vader- en moederbezoek ($r(98) = .02, p = .86$). De gemiddelde scores op pro sociaal gedrag van het kind tijdens het vader- en moederbezoek verschilden daarnaast niet significant van elkaar ($t(99) = -1.00, d = .14, p = .32$). De analyses zijn uitgevoerd met de scores op pro sociaal gedrag van het kind tijdens het vader- en moederbezoek apart en met de scores op pro sociaal gedrag van het kind tijdens het vader- en moederbezoek samen. Omdat er (vrijwel) geen verschillen in uitkomsten zijn gevonden, zijn de scores op pro sociaal gedrag van het kind tijdens het vader- en moederbezoek samengenomen door het gemiddelde over de twee bezoeken te berekenen.

Externaliserend Probleemgedrag. Externaliserend probleemgedrag van het kind is gemeten met de schaal 'Externaliserende Problemen' van de Preschool Child Behaviour Checklist (CBCL, Achenbach & Rescorla, 2000) die is ingevuld door zowel vader als moeder. Deze schaal bestaat uit de volgende subschalen: Oppositioneel Gedrag (17 items), Agressief Gedrag (14 items) en Overactief Gedrag (5 items). De schaal bestaat in totaal uit 36 items met drie antwoordopties: (0) helemaal niet, (1) een beetje of soms en (2) duidelijk of vaak. Een voorbeeld-item is: *'Pakt dingen van anderen af'*. Er is een totaalscore berekend om de score op externaliserend probleemgedrag van het kind te verkrijgen. Hogere scores staan voor meer externaliserend probleemgedrag (schaal: 0-72). Voor vaders had de schaal een Cronbachs α van .90 en voor moeders een Cronbachs α van .92. Er bestond een significante correlatie tussen de scores op externaliserend probleemgedrag van het kind verkregen door vaders en moeders ($r(98) = .53, p < .001$). De gemiddelde scores op externaliserend probleemgedrag van het kind verkregen door vaders en moeders verschilden daarnaast niet significant van

elkaar ($t(99) = 1.01, d = .10, p = .31$). De scores verkregen door vaders en moeders zijn daarom samengenomen door het gemiddelde over de twee scores te berekenen.

Inhibitievermogen. Inhibitievermogen van het kind is gemeten met de schaal 'Inhibitory Control' van de Childhood Behavior Questionnaire (Rothbart, Ahadi, Hershey, & Fisher, 2001), ingevuld door zowel vader als moeder. De schaal bestaat uit 13 items met acht antwoordopties: (NVT) niet van toepassing, (1) nooit, (2) bijna nooit, (3) minder dan de helft van de tijd, (4) ongeveer de helft van de tijd, (5) meer dan de helft van de tijd, (6) bijna altijd en (7) altijd. Een voorbeeld-item is: '*Kon uw kind de verleiding weerstaan wanneer hij/zij iets niet hoort te doen?*'. Vier items (item 5, 12, 36 en 39) zijn omgepoold zodat de antwoordopties van alle vragen dezelfde betekenis hadden, waarbij een hogere score gelijk staat aan meer inhibitievermogen. Om de score op inhibitievermogen van het kind te verkrijgen is er een gemiddelde score over de verschillende items berekend (schaal: 1-7). De antwoordoptie 'niet van toepassing' is niet meegenomen in het berekenen van gemiddeld inhibitievermogen van het kind. Omdat er na het verwijderen van de antwoordoptie 'niet van toepassing' op drie items (item 24, 25 en 38) een groot aantal missende waarden zijn ontstaan (voor vaders 22%, 17% en 53% en voor moeders 30%, 13% en 64%) zijn deze items verwijderd. Voor vaders had de schaal een Cronbachs α van .80 en voor moeders een Cronbachs α van .70. De scores op inhibitievermogen van het kind verkregen door vaders en moeders correleerden significant ($r(98) = .49, p < .001$). Er bestond daarnaast geen significant verschil tussen de gemiddelde scores op inhibitievermogen van het kind verkregen door vaders en moeders ($t(99) = -.56, d = .06, p = .58$). De scores verkregen door vaders en moeders zijn daarom samengenomen door het gemiddelde te berekenen over de twee scores.

Analyseplan

Om te onderzoeken of er een relatie bestaat tussen emotiesocialisatie door vaders en moeders en de sociaal-emotionele ontwikkeling van jonge kinderen en of deze relatie gemodereerd wordt door het geslacht van het kind zijn er drie meervoudige regressieanalyses uitgevoerd. Voorafgaand aan de analyses zijn de variabelen Emotiesocialisatie door vader en Emotiesocialisatie door moeder gecentreerd. In de eerste stap zijn de variabelen Leeftijd en Geslacht van het kind toegevoegd. In de tweede stap zijn de twee gecentreerde predictoren Emotiesocialisatie door vader en Emotiesocialisatie door moeder toegevoegd. In de derde en laatste stap zijn de twee interactie-effecten berekend door de gecentreerde predictoren Emotiesocialisatie door vader en Emotiesocialisatie door moeder te vermenigvuldigen met de variabele Geslacht van het kind. De eerste regressieanalyse is uitgevoerd met Empathie als

afhankelijke variabele. Vervolgens zijn er op dezelfde manier nog twee regressieanalyses uitgevoerd met Prosociaal Gedrag en Externaliserend Probleemgedrag als afhankelijke variabelen.

Om te onderzoeken of de relatie tussen emotiesocialisatie door vaders en moeders en de sociaal-emotionele ontwikkeling van jonge kinderen gemodereerd wordt door het inhibitievermogen van het kind zijn er nogmaals drie meervoudige regressieanalyses uitgevoerd. Voorafgaand aan de analyses is, naast de predictoren Emotiesocialisatie door moeder en Emotiesocialisatie door vader, de variabele Inhibitievermogen van het kind gecentreerd. In de eerste stap zijn de variabelen Leeftijd, Geslacht en Inhibitievermogen van het kind toegevoegd. In de tweede stap zijn de twee gecentreerde predictoren Emotiesocialisatie door vader en Emotiesocialisatie door moeder toegevoegd. In de derde en laatste stap zijn de twee interactie-effecten berekend door de gecentreerde predictoren Emotiesocialisatie door vader en Emotiesocialisatie door moeder met de gecentreerde predictor Inhibitievermogen te vermenigvuldigen. De eerste regressieanalyse is uitgevoerd met Empathie als afhankelijke variabele. Vervolgens zijn er nog twee regressieanalyses uitgevoerd met Prosociaal Gedrag en Externaliserend Probleemgedrag als afhankelijke variabelen.

Eén van de assumpties waaraan voldaan moet worden om een multi-pele regressieanalyse uit te kunnen voeren is dat er een lineair verband moet bestaan tussen de respons- en predictorvariabelen. Daarnaast moet er sprake zijn van homoscedasticiteit en de residuen moeten normaal verdeeld zijn. Voor de variabelen Empathie, Prosociaal Gedrag, Externaliserend Probleemgedrag en Inhibitievermogen van het kind waren zowel data beschikbaar verkregen door vaders als door moeders. De analyses zijn uitgevoerd met de data verkregen door vaders en moeders apart en met de data verkregen door vaders en moeders samen om te controleren of dit leidde tot verschillen in resultaten. Omdat er (vrijwel) geen verschillen in uitkomsten zijn gevonden en om het aantal analyses te beperken, zijn alleen de analyses besproken met de data verkregen door vaders en moeders samen.

De variabelen Emotiesocialisatie door moeder en Empathie, Externaliserend Probleemgedrag en Inhibitievermogen van het kind waren normaal verdeeld en bevatten geen invloedrijke univariate uitbijters. De variabelen Emotiesocialisatie door vader en Prosociaal Gedrag van het kind bleken rechts asymmetrisch en erg gepiekt te zijn. Dit werd in beide gevallen veroorzaakt door één positieve uitbijter. Er was geen sprake van heteroscedasticiteit in de relaties tussen de variabelen en de spreidingsdiagrammen gaven geen aanleiding om uit te gaan van een ander type dan een lineair verband. De analyses zijn zowel met als zonder

invloedrijke uni- en bivariate uitbijters uitgevoerd. Omdat exclusie van de uitbijters niet tot andere resultaten leidde zijn deze uitbijters niet uit de steekproef verwijderd.

Resultaten

Datainspectie

In Tabel 1 is een overzicht gegeven van de beschrijvende statistieken van emotiesocialisatie door vaders en moeders en de sociaal-emotionele kenmerken van het kind. Op de variabelen Emotiesocialisatie door vader en moeder, Prosociaal Gedrag van het kind en Empathie van het kind waren geen missende waarden. Op de variabele Externaliserend Probleemgedrag van het kind waren eveneens geen missende waarden op de data verkregen door moeders en was er één item zonder valide waarde op de data verkregen door vaders. Op de variabele Inhibitievermogen van het kind waren op de data verkregen door vaders in totaal twaalf items zonder valide waarde en op de data verkregen door moeders zeven. Om de scores op de variabelen Empathie, Externaliserend Probleemgedrag en Inhibitievermogen van het kind te berekenen is de voorwaarde gesteld dat ten minste de helft van de items van de drie vragenlijsten (per participant) een valide waarde moest hebben om meegenomen te worden, waarna er geen missende waarden waren op de variabelen. Er was geen sprake van een significante samenhang tussen de scores op emotiesocialisatie door vaders en moeders ($r(98) = .10, p = .34$). De gemiddelde scores op emotiesocialisatie door vaders en moeders verschilden daarnaast niet significant van elkaar ($t(99) = -1.25, d = 0.17, p = .21$).

Tabel 1.

Beschrijvende Statistieken van Emotiesocialisatie door Ouders en de Sociaal-Emotionele Kenmerken van het Kind (N = 100).

	Min	Max	<i>M</i>	<i>SD</i>
Emotiesocialisatie door vader	0.08	1.24	0.47	0.17
Emotiesocialisatie door moeder	0.13	0.86	0.49	0.14
Empathie	17.50	44.00	33.14	5.47
Prosociaal gedrag	3.00	28.00	11.20	4.21
Externaliserend probleemgedrag	5.00	39.00	19.41	8.09
Inhibitievermogen	3.90	6.26	5.18	0.59

In Tabel 2 zijn de correlaties weergegeven tussen emotiesocialisatie door vaders en moeders en de sociaal-emotionele kenmerken van het kind. Er bestond een positief verband tussen emotiesocialisatie door vader en externaliserend probleemgedrag van het kind ($r(98) = .36, p < .001$); naarmate vaders meer emotiesocialisatie lieten zien, vertoonden de kinderen meer externaliserend probleemgedrag. Verder is er een negatief verband gevonden tussen

emotiesocialisatie door vader en inhibitievermogen van het kind ($r(98) = -.29, p < .01$); hoe meer emotiesocialisatie vaders lieten zien, hoe lager het inhibitievermogen van de kinderen was. Er is daarnaast een negatief verband gevonden tussen inhibitievermogen en externaliserend probleemgedrag van het kind ($r(98) = -.61, p < .001$); hoe hoger het inhibitievermogen van de kinderen was, hoe minder externaliserend probleemgedrag de kinderen vertoonden. Verder zijn er geen significante correlaties gevonden en leek er geen sprake te zijn van collineariteit tussen de variabelen ($r < .70$).

Tabel 2.

Correlaties tussen Emotiesocialisatie door Ouders en de Sociaal-Emotionele Kenmerken van het Kind (N = 100).

	1	2	3	4	5
1. Emotiesocialisatie door vader					
2. Emotiesocialisatie door moeder	.10				
3. Empathie	.02	.02			
4. Prosociaal gedrag	-.07	.03	.03		
5. Externaliserend probleemgedrag	.36**	-.02	-.05	-.07	
6. Inhibitievermogen	-.29**	-.07	.15	.04	-.61**

** $p < .01$

Ook zijn de correlaties berekend tussen alle variabelen en de leeftijd van het kind. Er is hierbij een negatieve relatie gevonden tussen de leeftijd van het kind en emotiesocialisatie door vader ($r(98) = -.21, p < .05$). Hoe ouder het kind was, hoe minder emotiesocialisatie vaders lieten zien. De correlaties tussen alle variabelen en de leeftijd van het kind zijn vervolgens apart berekend voor jongens en meisjes. Hier zijn geen significante correlaties gevonden. Er leek geen sprake te zijn van collineariteit tussen de variabelen ($r < .70$).

Emotiesocialisatie, sociaal-emotioneel gedrag en modererende kindfactoren

In de Tabellen 3, 4 en 5 zijn de resultaten weergegeven van de meervoudige regressieanalyses met betrekking tot de relatie tussen emotiesocialisatie door vaders en moeders en de sociaal-emotionele ontwikkeling van jonge kinderen en de modererende rol van het geslacht en inhibitievermogen van het kind. Er zijn aparte regressieanalyses uitgevoerd voor het modererende effect van het geslacht en temperament van het kind, maar de resultaten zullen hieronder in één tabel worden weergegeven om het aantal tabellen te beperken. Leeftijd en geslacht van het kind bleken geen significante voorspellers te zijn van empathie (Tabel 3), prosociaal gedrag (Tabel 4) en externaliserend probleemgedrag van het

kind (Tabel 5). Het inhibitievermogen van het kind was verder geen significante voorspeller van sociaal gedrag en empathie. Het inhibitievermogen van het kind was echter wel een significante voorspeller van externaliserend probleemgedrag ($\beta = -.58$, $t(90) = -6.72$, $p < .001$; zie Tabel 5). Hoe hoger het inhibitievermogen van de kinderen was, hoe minder externaliserend probleemgedrag de kinderen vertoonden ($r(98) = -.61$, $p < 0.01$). Leeftijd, geslacht en het inhibitievermogen van het kind verklaarden samen 38% van de variantie in externaliserend probleemgedrag van het kind ($R^2 = .38$; $F(3, 96) = 19.77$; $p < .001$).

Tabel 3.

Regressieanalyse van de Relatie tussen Emotiesocialisatie en Empathie van het Kind en het Geslacht en Inhibitievermogen van het Kind als Modererende Factoren (N= 100).

	B	SE B	β (Beta)	R^2	t	p
Stap 1				.03		
Leeftijd kind	-.01	.03	-.04		-.39	.70
Inhibitievermogen kind	.27	.17	.16		1.57	.12
Geslacht kind	-.09	.20	-.04		-.43	.67
Stap 2				.03		
Emotiesocialisatie vader	.42	.65	.07		.65	.52
Emotiesocialisatie moeder	.27	.76	.04		.35	.73
Stap 3				.06		
A. Emotiesoc V \times Inhibitie	1.49	1.13	.15		1.31	.19
Emotiesoc M \times Inhibitie	1.02	1.34	.08		.76	.45
				.03		
B. Emotiesoc V \times Geslacht	.02	1.24	.01		.02	.99
Emotiesoc M \times Geslacht	.44	1.54	.04		.28	.78

Noot. Emotiesoc V= Emotiesocialisatie vader; Emotiesoc M= Emotiesocialisatie moeder; Geslacht= Geslacht kind; Inhibitie= Inhibitievermogen kind. A= Regressieanalyse van de interactie-effecten tussen emotiesocialisatie door ouders en het temperament van het kind. B= Regressieanalyse van de interactie-effecten tussen emotiesocialisatie door ouders en het geslacht van het kind.

Emotiesocialisatie door moeder was geen significante voorspeller van empathie (Tabel 3), sociaal gedrag (Tabel 4) en externaliserend probleemgedrag van het kind (Tabel 5). Emotiesocialisatie door vader was geen significante voorspeller van empathie en sociaal gedrag, maar wel een significante voorspeller van externaliserend probleemgedrag van het kind ($\beta = .26$, $t(90) = 2.12$, $p < .05$; zie Tabel 5). Naarmate vaders meer emotiesocialisatie lieten zien, vertoonden de kinderen meer externaliserend probleemgedrag ($r(98) = .36$, $p < .001$). Emotiesocialisatie door vader en emotiesocialisatie door moeder verklaarden (gecontroleerd voor de leeftijd, geslacht en het inhibitievermogen van het kind) samen 42% van de variantie in externaliserend probleemgedrag ($R^2 = .42$; $F(5, 94) = 13.73$; $p < .001$).

Tabel 4.

Regressieanalyse van de Relatie tussen Emotiesocialisatie en Prosociaal Gedrag van het Kind en het Geslacht en Inhibitievermogen van het Kind als Modererende Factoren (N= 100).

	<i>B</i>	<i>SE B</i>	β (Beta)	<i>R</i> ²	<i>t</i>	<i>p</i>
Stap 1				.02		
Leeftijd kind	-.15	.11	-.13		-1.27	.21
Inhibitievermogen kind	.31	.73	.04		.42	.67
Geslacht kind	.38	.85	.05		.44	.66
Stap 2				.03		
Emotiesocialisatie vader	-2.74	2.75	-.11		-1.00	.32
Emotiesocialisatie moeder	.75	3.18	.02		.23	.82
Stap 3				.05		
A. Emotiesoc V \times Inhibitie	-3.65	4.80	-.09		-.76	.45
Emotiesoc M \times Inhibitie	6.70	5.66	.12		1.18	.24
				.06		
B. Emotiesoc V \times Geslacht	7.55	5.17	.21		1.46	.15
Emotiesoc M \times Geslacht	2.51	6.41	.06		.39	.70

Noot. Emotiesoc V= Emotiesocialisatie vader; Emotiesoc M= Emotiesocialisatie moeder; Geslacht= Geslacht kind; Inhibitie= Inhibitievermogen kind. A= Regressieanalyse van de interactie-effecten tussen emotiesocialisatie door ouders en het temperament van het kind. B= Regressieanalyse van de interactie-effecten tussen emotiesocialisatie door ouders en het geslacht van het kind.

Tabel 5.

Regressieanalyse van de Relatie tussen Emotiesocialisatie en Externaliserend Probleemgedrag van het Kind en het Geslacht en Inhibitievermogen van het Kind als Modererende Factoren (N= 100).

	<i>B</i>	<i>SE B</i>	β (Beta)	<i>R</i> ²	<i>t</i>	<i>p</i>
Stap 1				.38**		
Leeftijd kind	-.11	.17	-.05		-.63	.53
Inhibitievermogen kind	-8.42	1.11	-.61		-7.61	<.001
Geslacht kind	.79	1.30	.05		.61	.54
Stap 2				.42**		
Emotiesocialisatie vader	9.86	4.08	.21		2.42	<.05
Emotiesocialisatie moeder	-4.75	4.72	-.08		-1.01	.32
Stap 3				.43**		
A. Emotiesoc V \times Inhibitie	-3.36	7.13	-.04		-.47	.64
Emotiesoc M \times Inhibitie	9.32	8.43	.09		1.11	.27
				.43**		
B. Emotiesoc V \times Geslacht	-6.98	7.73	-.10		-.90	.37
Emotiesoc M \times Geslacht	4.94	9.58	.06		.52	.61

Noot. Emotiesoc V= Emotiesocialisatie vader; Emotiesoc M= Emotiesocialisatie moeder; Geslacht= Geslacht kind; Inhibitie= Inhibitievermogen kind. A= Regressieanalyse van de interactie-effecten tussen emotiesocialisatie door ouders en het temperament van het kind. B= Regressieanalyse van de interactie-effecten tussen emotiesocialisatie door ouders en het geslacht van het kind. ** $p < .01$.

Zowel de interactie-effecten tussen emotiesocialisatie door vader en het geslacht van het kind en tussen emotiesocialisatie door moeder en het geslacht van het kind waren geen significante voorspellers van empathie (Tabel 3), prosociaal gedrag (Tabel 4) en externaliserend probleemgedrag van het kind (Tabel 5). Daarnaast bleken de interactie-effecten tussen emotiesocialisatie door vader en het inhibitievermogen van het kind en tussen emotiesocialisatie door moeder en het inhibitievermogen van het kind geen significante voorspellers te zijn van empathie, prosociaal gedrag en externaliserend probleemgedrag.

Discussie

In deze studie is onderzocht of er een verband bestaat tussen emotiesocialisatie door vaders en moeders en empathie, prosociaal gedrag en externaliserend probleemgedrag van kinderen en of dit verband gemodereerd wordt door het geslacht en temperament van het kind. Uit de resultaten is naar voren gekomen dat, in tegenstelling tot de verwachting op basis van eerder onderzoek, emotiesocialisatie door vaders en moeders niet positief gerelateerd was aan empathie en prosociaal gedrag van het kind en niet negatief gerelateerd was aan externaliserend probleemgedrag van het kind. Daarnaast is, in tegenstelling tot de resultaten uit eerdere studies, gevonden dat emotiesocialisatie door vaders een positieve voorspeller was van externaliserend probleemgedrag van het kind. Verder bleken het geslacht en temperament van het kind in deze studie geen moderatoren te zijn in de relatie tussen emotiesocialisatie door vaders en moeders en de sociaal-emotionele ontwikkeling van jonge kinderen. Hieronder zullen per hypothese mogelijke verklaringen worden gegeven voor de gevonden resultaten. Vervolgens zullen de sterke punten en limitaties van deze studie worden besproken. Tot slot volgt een aantal aanbevelingen voor toekomstig onderzoek en de implicaties van dit onderzoek.

Emotiesocialisatie door ouders en sociaal-emotioneel gedrag van het kind

In tegenstelling tot de veelvuldig gehoorde hypothese dat geregeld met kinderen praten over emoties een positieve invloed heeft op de ontwikkeling van sociale en emotionele vaardigheden van kinderen (o.a. Eisenberg et al., 1998) bleek zowel emotiesocialisatie door moeders als emotiesocialisatie door vaders in deze studie geen positieve voorspeller te zijn van empathie en prosociaal gedrag van het kind. Daarnaast was emotiesocialisatie door zowel moeders als vaders geen negatieve voorspeller van externaliserend probleemgedrag van het kind. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat emotiesocialisatie door ouders met name een belangrijke rol gaat spelen in de sociaal-emotionele ontwikkeling als kinderen in de

basisschoolleeftijd zijn en minder voor jongere kinderen. Uit eerder onderzoek is naar voren gekomen dat emotiesocialisatie door ouders gerelateerd is aan de ontwikkeling van kennis over emoties en prosociaal gedrag van kinderen ouder dan vier jaar (Denham et al., 1997). Voor kinderen jonger dan vier jaar werden deze relaties niet gevonden (Denham et al., 1997). Hoe groot het effect van het opvoedgedrag van ouders is op het gedrag van kinderen hangt onder andere af van of de kinderen de boodschappen van de ouders begrijpen, accepteren en internaliseren (Grusec & Goodnow, 1994). Oudere kinderen zijn beter in staat om de intenties van ouders te begrijpen en deze kennis om te zetten in gedrag dan jongere kinderen (Denham et al., 1997; Grusec & Goodnow, 1994). Mogelijk was emotiesocialisatie door ouders in deze studie niet gerelateerd aan de ontwikkeling van positieve sociaal-emotionele gedragingen van het kind omdat de kinderen in de steekproef te jong waren om de boodschappen van ouders over emoties te begrijpen en om te zetten in gedrag.

Hieruit voortvloeiend is het mogelijk dat voor kinderen in de voorschoolse leeftijd andere aspecten van emotiesocialisatie door ouders, zoals de manier waarop ouders hun eigen emoties uiten en de reacties van ouders op de emoties van kinderen, een belangrijkere rol spelen in de sociaal-emotionele ontwikkeling dan het praten over emoties. De emotionele expressie van ouders en reacties van ouders op de emoties van het kind hebben mogelijk een sterker effect op het gedrag van kinderen in de voorschoolse leeftijd dan het praten over emoties omdat ouders middels hun eigen uitingen en reacties het kind in vivo leren welk gedrag gepast is. Volgens de theorie van operante conditionering leren mensen welk gedrag ze horen te uiten onder andere door de gevolgen van hun gedrag (Skinner, 1938). Door de reacties van de ouders op de emoties van het kind leert het kind direct welke emoties het wel of niet hoort te uiten en op welke manier. In eerdere studies is een direct verband gevonden tussen de reacties van ouders op de emoties van kinderen in de voorschoolse leeftijd en de sociaal-emotionele ontwikkeling van deze jonge kinderen (Eisenberg et al., 1996; Eisenberg et al., 1998; Havingshurst et al., 2010; Snyder, Stoolmiller, Wilson, & Yamamoto, 2003). Zo lijkt op een ondersteunende manier reageren (o.a. troosten of helpen een oplossing voor de negatieve emotie te vinden) op negatieve emoties van kinderen de ontwikkeling van (pro)sociaal gedrag te stimuleren (Eisenberg et al., 1998; Havingshurst et al., 2010), terwijl negatieve reacties (o.a. afkeuren of bagatelliseren) van ouders op negatieve emoties van jonge kinderen de ontwikkeling van gewenst sociaal gedrag lijken te belemmeren en de ontwikkeling van probleemgedrag stimuleren (Eisenberg et al., 1998; Havingshurst et al., 2010; Snyder et al., 2003).

Naast de directe gevolgen van het eigen gedrag leren mensen, volgens de sociale leertheorie van Bandura, ook welk gedrag ze horen te uiten door het gedrag van anderen te observeren (observationeel leren) en te imiteren (modelleren) (Bandura, 1977). De manier waarop ouders hun eigen emoties uiten is een voorbeeld voor de emotionele expressie van kinderen zelf. Uit onderzoek blijkt dat de emotionele expressie van ouders ook direct gerelateerd is aan de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen in de voorschoolse leeftijd (Denham & Grout, 1992; Eisenberg et al., 1998; Garner, Jones, & Miner, 1994). Het uiten van positieve emoties lijkt de ontwikkeling van (pro)sociaal gedrag van het kind te bevorderen, terwijl het uiten van veel negatieve emoties negatief gerelateerd is aan de ontwikkeling van sociaal gedrag en empathie en positief gerelateerd is aan de ontwikkeling van agressief gedrag van deze jonge kinderen (Denham & Grout, 1992; Eisenberg et al., 1998; Garner et al., 1994). Doordat kinderen in de voorschoolse leeftijd de uitleg van hun ouders over emoties wellicht minder goed begrijpen en om kunnen zetten in gedrag, hebben de reacties van ouders op de emoties van kinderen en de emotionele expressie van ouders mogelijk meer invloed op het sociaal-emotionele gedrag van deze kinderen dan het praten over emoties.

Een alternatieve verklaring voor het feit dat er in deze studie geen relatie is gevonden tussen emotiesocialisatie door ouders en positieve sociaal-emotionele gedragingen van het kind is dat praten over emoties een meer vertraagd effect heeft op het gedrag van het kind omdat het kinderen niet rechtstreeks laat zien hoe zij zich horen te gedragen. Uit meerdere studies is gebleken dat praten over emoties door ouders sociaal-emotioneel kindgedrag op latere leeftijd voorspelt (Dunn et al., 1987; Dunn et al., 1991; Dunn, Brown, Slomkowski, Tesla, & Youngblade, 1991). Mogelijk moet het eerst geïnternaliseerd worden voordat het tot uiting komt in het gedrag van het kind. Wellicht was emotiesocialisatie door ouders in deze studie niet gerelateerd aan een positieve sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind omdat de variabelen gelijktijdig zijn gemeten.

Tot slot is het mogelijk dat de *inhoud* van de conversaties over emoties een belangrijkere rol speelt in de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen dan de *mate* waarin ouders met hun kinderen over emoties praten. In deze studie is onderzocht of er een relatie bestaat tussen hoeveel ouders met hun kinderen over emoties praten en empathie, prosociaal gedrag en externaliserend probleemgedrag van het kind. De mate waarin ouders positief dan wel negatief over de emoties spraken is daarbij niet specifiek onderzocht, hoewel dit aspect mogelijk een belangrijke rol speelt in de sociaal-emotionele ontwikkeling van jonge kinderen. Ouders die op een ondersteunende manier met hun kinderen over emoties praten tonen respect voor en zijn betrokken bij de emoties van het kind, troosten het kind als deze

negatieve emoties ervaart en geven het kind uitleg over de inhoud van emoties (Gottman et al., 1996). Hierdoor leren kinderen dat het goed is om emoties te uiten en leren zij hun emoties te reguleren (Eisenberg et al., 1998; Gottman et al., 1996). Kinderen hebben daarentegen meer moeite om zich in te leven in de emoties van anderen en om hun eigen emoties te reguleren naarmate ouders op een meer afwijzende manier met kinderen over emoties te praten, zoals het bekritisieren of minimaliseren van negatieve emoties van het kind (Eisenberg et al., 1996; Eisenberg et al., 1998; Eisenberg et al., 2003). Mogelijk speelt een ondersteunende dan wel afwijzende manier van praten over emoties een belangrijkere rol in de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen dan de mate waarin ouders met hun kinderen over emoties praten.

Naast het onderscheid tussen een ondersteunende of afwijzende manier van praten over emoties, kan het praten over specifieke (positieve en negatieve) emoties mogelijk een belangrijkere rol spelen in de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen dan praten over emoties in het algemeen. De manier waarop ouders met kinderen over positieve en negatieve emoties praten leert kinderen hoe zij om moeten gaan met de emoties van anderen en heeft invloed op de ontwikkeling van sociale vaardigheden en probleemgedrag van kinderen (Boyum & Parke, 1995; O'Neal & Magai, 2005). Volgens de affect theorie van Tomkins en de differentiële emotie theorie van Izard hanteren ouders andere socialisatietechnieken wanneer ze geconfronteerd worden met verschillende emoties van het kind (Izard, 1991; Tomkins, 1991). Dit kan de ontwikkeling van sociaal-emotioneel gedrag van het kind op een verschillende manier beïnvloeden (Izard, 1991; Tomkins, 1991). De manier waarop ouders met hun kinderen praten over boosheid lijkt met name gerelateerd te zijn aan de ontwikkeling van externaliserend probleemgedrag van het kind en de manier waarop ouders met hun kinderen over verdriet en angst praten lijkt vooral een belangrijke rol te spelen in de ontwikkeling van internaliserend probleemgedrag (o.a. depressie) van het kind (O'Neal & Magai, 2005; Zahn-Waxler et al., 1998). Er is meer onderzoek nodig naar hoe ouders het beste met hun kinderen over welke specifieke emoties kunnen praten om de ontwikkeling van positieve sociaal-emotionele vaardigheden, zoals empathie en prosociaal gedrag, te stimuleren. Mogelijk was emotiesocialisatie in deze studie niet gerelateerd aan de ontwikkeling van positief sociaal-emotioneel kindgedrag omdat er geen onderscheid is gemaakt tussen de manier waarop de ouders over de verschillende emoties praatten.

Emotiesocialisatie door vaders

Hoewel emotiesocialisatie door ouders in deze studie niet gerelateerd was aan de ontwikkeling van positieve sociaal-emotionele vaardigheden van het kind, werd wel gevonden

dat kinderen meer externaliserend probleemgedrag vertoonden naarmate vaders meer met hun kinderen over emoties praatten. Mogelijk wordt dit veroorzaakt doordat vaders in het algemeen meer aandacht besteden aan negatieve emoties dan aan positieve emoties. Vaders lijken gemiddeld minder positieve en meer negatieve emoties uiten in het bijzijn van hun kinderen dan moeders (Baker, Fenning, & Crnic, 2011). Daarnaast is gevonden dat vaders over het algemeen negatieve emoties van hun kinderen meer proberen af te zwakken dan moeders (Cassano, Perry-Parrish, & Zeman, 2007; Eisenberg et al., 1996). Uit onderzoek is echter gebleken dat hoe meer aandacht ouders besteden aan bepaalde (negatieve) emoties, zowel in positieve als in negatieve zin, des te meer de kinderen deze emoties uiten (Chaplin, Cole, & Zahn-Waxler, 2005). Mogelijk praatten vaders in deze studie meer over negatieve emoties dan over positieve emoties omdat zij het uiten van negatieve emoties van hun kinderen willen tegengaan. Hierdoor doen kinderen echter meer kennis op over negatieve emoties dan over positieve emoties. Dit leert kinderen mogelijk ook meer negatieve dan positieve emoties te uiten in interactie met onder andere leeftijdgenoten, wat kan uitmonden in meer externaliserend probleemgedrag.

Een andere verklaring voor het gevonden positieve verband tussen emotiesocialisatie door vaders en externaliserend probleemgedrag van het kind kan zijn dat probleemgedrag van het kind invloed uitoefent op de mate van emotiesocialisatie door vaders. De wederkerige relatie tussen ouder en kind speelt een belangrijke rol in de ontwikkeling van kinderen (o.a. Larsson, Viding, Rijdsdijk, & Plomin, 2008). Naast de invloed van de opvoeding op de ontwikkeling van kinderen, heeft het gedrag van het kind ook invloed op het gedrag van de ouders (Larsson et al., 2008). Ouders kunnen met hun kinderen over emoties praten om hun kinderen meer te leren over emoties, maar daarnaast kunnen ouders emotiesocialisatie gebruiken als reactie op het gedrag van het kind met als doel kinderen te helpen met het reguleren van hun gedrag (Eisenberg et al., 1998). Het is mogelijk dat ouders meer emotiesocialisatie naar kinderen toe laten zien die sociaal minder vaardig zijn of meer probleemgedrag vertonen, omdat deze kinderen meer baat hebben bij hulp van buitenaf bij het reguleren van hun gedrag en het zich op een gepaste manier kunnen uiten (Eisenberg et al., 1996; Jones et al., 2002). In deze studie is wel een relatie gevonden tussen het (externaliserende probleem)gedrag van het kind en emotiesocialisatie door vaders, maar niet tussen het sociaal-emotionele gedrag van kinderen en emotiesocialisatie door moeders. In overeenstemming met deze resultaten is in eerder onderzoek gevonden dat sociaal gedrag van het kind wel een voorspeller was van emotiesocialisatie door vaders, maar niet van emotiesocialisatie door moeders (Baker, Fenning, & Crnic, 2011). In hetzelfde onderzoek

werd echter wel een verband gevonden tussen de perceptie van de moeder over de sociale vaardigheden van het kind en het emotiesocialisatiegedrag van de moeder. Moeders zijn over het algemeen de primaire opvoeders en brengen gemiddeld meer tijd door met hun kinderen dan vaders (Patterson, Sutfin, & Fulcher, 2004). Mogelijk is voor moeders de perceptie van het gedrag van het kind een belangrijkere voorspeller van hun emotiesocialisatiegedrag en passen moeders hun emotiesocialisatiegedrag meer aan aan het gedrag van het kind tijdens de interactie dan vaders (Baker et al., 2011). Voor vaders is wellicht het (probleem)gedrag dat het kind gewoonlijk vertoont een belangrijkere voorspeller van de mate van emotiesocialisatie.

De modererende rol van het geslacht van het kind

Ondanks dat uit meerdere studies naar voren is gekomen dat jongens gevoeliger zijn voor de opvoeding dan meisjes (Kerr et al., 2004; Shaw et al., 1998) had het geslacht van het kind in deze studie geen modererend effect op de relatie tussen emotiesocialisatie door vaders en moeders en de verschillende sociaal-emotionele gedragingen van het kind die zijn gemeten. Dit komt overeen met eerder onderzoek waaruit is gebleken dat emotiesocialisatie door ouders even sterk gerelateerd is aan de ontwikkeling van sociale vaardigheden van jongens als van meisjes (Eisenberg et al., 1996). Echter, in andere studies bleek het geslacht van het kind wel een moderator te zijn in de relatie tussen emotiesocialisatie door ouders en de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen (Cunningham et al., 2009; Eisenberg et al., 1992; Garner et al., 1997; Jones et al., 2002). Een mogelijke verklaring voor het feit dat het geslacht van het kind in deze studie geen moderator bleek te zijn heeft opnieuw te maken met de manier waarop emotiesocialisatie door ouders is gemeten. Het doel van het emotieplatenboek was wellicht te voor de hand liggend voor de ouders, namelijk dat zij met hun kinderen over emoties moesten praten. Hierdoor vertoonden de ouders wellicht geen verschillen in de mate waarin zij met jongens en meisjes over emoties praatten. Daarnaast werden de ouders door de specifieke inhoud van de emotieplaten (bijvoorbeeld een kind dat huilt om een kapotte step) mogelijk beperkt en gestuurd in de gesprekken over emoties, waardoor de variatie tussen de ouders beperkt was. De manier waarop de ouders het emotieplatenboek met hun kinderen besproken geeft daarom mogelijk geen representatief beeld van de manier waarop de ouders in het dagelijks leven met jongens en meisjes over emoties praten.

Een alternatieve verklaring voor het feit dat het geslacht van het kind in deze studie geen moderator bleek te zijn is dat jongens en meisjes vooral anders gevoelig zijn voor de directe reacties van ouders op de emoties van de kinderen en minder voor de manier waarop ouders met hun kinderen over emoties praten. De meeste studies die bewijs vonden voor

differentiële ontvankelijkheid tussen jongens en meisjes ten aanzien van emotiesocialisatie vonden dit voor directe reacties van de ouders op de emoties van het kind (Denham et al., 1997; Garner et al., 1997; Jones et al., 2002). Jongens lijken daarbij gevoeliger te zijn voor negatieve reacties en meisjes lijken meer gevoelig voor positieve reacties van ouders op de eigen emoties (Denham et al., 1997; Garner et al., 1997; Jones et al., 2002). Zoals eerder genoemd hebben vooral voor kinderen in de voorschoolse leeftijd de reacties van ouders op de emoties van kinderen mogelijk een sterker effect op het huidige gedrag van het kind dan het praten over emoties, omdat deze kinderen de boodschappen van ouders over emoties minder goed begrijpen en om kunnen zetten in gedrag dan oudere kinderen. Hierdoor zijn verschillen tussen jongens en meisjes in de relatie tussen emotiesocialisatie door ouders en de sociaal-emotionele ontwikkeling van jonge kinderen wellicht sterker aanwezig wanneer de reacties van ouders op de emoties van kinderen wordt gemeten als aspect van emotiesocialisatie.

De modererende rol van het temperament van het kind

Omdat uit meerdere onderzoeken is gebleken dat kinderen met een moeilijk temperament gevoeliger lijken te zijn voor de opvoeding dan kinderen met een makkelijk temperament (Bradley & Corwyn, 2008; Pluess & Belsky, 2010; Van Zeijl et al., 2007) werd in deze studie verwacht dat de relatie tussen emotiesocialisatie door vaders en moeders en sociaal-emotioneel gedrag van kinderen sterker was voor kinderen met een lager inhibitievermogen dan voor kinderen met een hoger inhibitievermogen. In deze studie bleek het temperament van het kind echter geen modererende rol te spelen. Mogelijk kan dit verklaard worden door de wijze waarop het temperament van het kind is gemeten. In deze studie is het inhibitievermogen van het kind onderzocht als indicator van het temperament. In eerder onderzoek naar de modererende rol van het temperament van het kind zijn echter andere aspecten van het temperament onderzocht, zoals reactiviteit of hoe angstig, prikkelbaar of ingetogen het kind is (Belsky, Hsieh, & Crnic, 1998; Crockenberg, 1981; Kochanska, 1993; Yagmurlu & Altan, 2009). Zo bleek dat de opvoeding sterker gerelateerd was aan de ontwikkeling van kinderen met een zeer angstig, prikkelbaar en ingetogen temperament in vergelijking met kinderen die een minder angstig, prikkelbaar en ingetogen temperament hadden (Belsky et al., 1998; Crockenberg, 1981; Kochanska, 1993). Het kan zijn dat, in tegenstelling tot kenmerken als verlegenheid, angst en prikkelbaarheid, kinderen met een lager en hoger inhibitievermogen niet verschillen in gevoeligheid voor de omgeving. Ondanks dat kinderen met een laag inhibitievermogen meer hulp nodig hebben van buitenaf bij het

reguleren van hun gedrag, zijn zij door hun gebrek aan inhibitie mogelijk minder goed in staat om de uitleg van de ouders over emoties goed in zich op te nemen en om te zetten in (gepast sociaal) gedrag. Kinderen met een hoog inhibitievermogen zijn daarentegen wellicht beter in staat om te luisteren naar de boodschappen van de ouders over emoties, maar hebben minder hulp van buitenaf nodig bij het reguleren van hun gedrag. Mogelijk is er hierdoor geen verschil gevonden in de relatie tussen emotiesocialisatie door ouders en de sociaal-emotionele ontwikkeling tussen kinderen met een hoger en lager inhibitievermogen.

Een andere mogelijkheid is dat het temperament van het kind in deze studie geen moderator bleek te zijn in de relatie tussen emotiesocialisatie door ouders en empathie, prosociaal gedrag en externaliserend probleemgedrag van het kind omdat er weinig kinderen waren met een erg laag inhibitievermogen. Uit eerdere studies is naar voren gekomen dat alleen kinderen gekenmerkt door een uitgesproken moeilijk temperament (minimaal een (temperament)score die behoorde tot de hoogste 25% van de steekproef) gevoeliger zijn voor hun omgeving (Crockenberg, 1981; Van Zeijl et al., 2007). Daarnaast is gebleken dat de opvoeding sterker gerelateerd is aan de ontwikkeling van externaliserend probleemgedrag en empathie bij kinderen met een meer uitgesproken moeilijk temperament (scores hoger dan één standaard deviatie boven het gemiddelde) dan bij kinderen met zowel een makkelijk (scores lager dan één standaard deviatie onder het gemiddelde) als een gemiddeld (scores tussen één standaard deviatie boven en onder het gemiddelde) temperament (Bradley et al., 2008; Valiente et al., 2004). Wellicht zijn kinderen alleen gevoeliger voor de opvoeding als zij een zeer moeilijk temperament hebben. Deze kinderen hebben mogelijk een minder goed regulatievermogen en een sensitiever zenuwstelsel dan kinderen met een makkelijker temperament, waardoor ze gevoeliger zijn voor hun omgeving en meer hulp van buitenaf nodig hebben bij het reguleren van hun emoties en gedrag (Belsky, 2005; Bradley et al., 2008; Pluess et al., 2010).

Sterke punten en beperkingen van het onderzoek

Het huidige onderzoek vormt een aanvulling op eerdere studies naar emotiesocialisatie omdat, ten eerste, emotiesocialisatie door zowel vaders als moeders is onderzocht. Het meeste onderzoek naar de rol van de opvoeding in de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen is gericht op moeders, maar vaders hebben hier ook een unieke invloed op (Kosterman et al., 2004). Daarom is het om een compleet beeld te krijgen van de relatie tussen emotiesocialisatie door ouders en de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen belangrijk beide ouders mee te nemen in het onderzoek. Ten tweede is er in deze studie zowel gebruik gemaakt van

vragenlijsten als van observaties. Emotiesocialisatie door vaders en moeders is geobserveerd waardoor de kans op sociale wenselijkheid is verkleind in vergelijking met het gebruik van vragenlijsten. Prosociaal gedrag van het kind is ook gemeten door middel van een observatietaak. Empathie, externaliserend probleemgedrag en het inhibitievermogen van het kind zijn gemeten met behulp van vragenlijsten. De vragenlijsten zijn ingevuld door zowel vader als moeder en de observaties zijn uitgevoerd tijdens een huisbezoek met zowel vader als moeder. Emotiesocialisatie door ouders is daarnaast niet met hetzelfde type meetinstrument, in dezelfde situatie of met behulp van dezelfde informanten gemeten als de uitkomstvariabelen. Hierdoor is de kans verkleind dat de resultaten beïnvloed zijn door respondent of methode bias (de mogelijkheid dat variabelen met elkaar samenhangen doordat dezelfde meetinstrumenten zijn gebruikt en de data verkregen zijn door dezelfde personen). Een ander sterk punt is dat niet alleen de rechtstreekse relatie tussen emotiesocialisatie door ouders en de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen is onderzocht, maar dat ook mogelijke modererende kindfactoren zijn meegenomen. Uit eerder onderzoek is gebleken dat de interactie tussen ouder- en kindfactoren een belangrijke rol speelt in de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen (Belsky & Pluess, 2009; Cicchetti, 1993; Ellis et al., 2011). Als mogelijke moderatoren niet worden onderzocht kan de invloed van emotiesocialisatie door ouders op de ontwikkeling van kinderen daarnaast worden over- of onderschat. Tot slot zijn in deze studie drie verschillende aspecten van de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind onderzocht. Door meerdere aspecten te onderzoeken kan een completer beeld gevormd worden van de rol van emotiesocialisatie door ouders in de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen.

Ondanks de sterke punten van dit onderzoek, zijn er ook een aantal beperkingen. De steekproef in deze studie was relatief klein. Daarnaast bestond de steekproef voornamelijk uit hoogopgeleide Nederlandse ouders uit het westen van Nederland. Dit geeft geen representatief beeld van de Nederlandse bevolking. Hierdoor is de generaliseerbaarheid van de resultaten van deze studie beperkt. Om de generaliseerbaarheid te vergroten is het belangrijk dat toekomstig onderzoek grotere steekproeven gebruikt met participanten met diversere sociaal-economische en culturele achtergronden. Een tweede beperking is dat door de cross-sectionele aard van deze studie en het feit dat de variabelen gelijktijdig zijn gemeten er geen causale verbanden gelegd kunnen worden. Er is meer longitudinaal en experimenteel onderzoek nodig om onderscheid te kunnen maken tussen of, en wanneer, emotiesocialisatie door ouders een voorspeller is van sociaal-emotioneel gedrag van het kind of dat het gedrag van het kind invloed heeft op de mate van emotiesocialisatie door ouders. Tot slot is een

beperking van het gebruik van observaties dat het momentopnamen zijn en dat de participanten beïnvloed kunnen worden door de aanwezigheid van een onderzoeker. Wat betreft de observatietaak van emotiesocialisatie door ouders is het daarnaast, zoals eerder genoemd, mogelijk dat de ouders door de inhoud van de emotieplaten beperkt en gestuurd werden in de inhoud van de gesprekken over emoties. Het is bovendien mogelijk dat de ouders veel emotiesocialisatiegedrag lieten zien, omdat ze begrepen wat het doel van het platenboek was, ongeacht hoeveel ze normaal gesproken met hun kinderen over emoties praatten. Dit geeft mogelijk geen representatief beeld van de manier waarop de ouders in het dagelijks leven met hun kinderen over emoties praten. Een alternatief is om naast de observatietaak de ouders een vragenlijst in te laten vullen over de manier waarop ze met hun kinderen over emoties praten of om gesprekken over emoties tussen ouders en kinderen in een meer natuurlijke setting te observeren, bijvoorbeeld door de ouders en kinderen vrij te laten praten over persoonlijke emotionele ervaringen.

Aanbevelingen voor toekomstig onderzoek

Voor toekomstig onderzoek is het belangrijk dat zowel de manier waarop ouders met kinderen praten over emoties als de reacties van ouders op de emoties van kinderen en de manier waarop ouders hun eigen emoties uiten in één studie onderzocht worden. Zo kunnen de overeenkomsten en verschillen in de relatie tussen deze drie aspecten van emotiesocialisatie door ouders en de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen in kaart gebracht worden. Daarnaast is het bij onderzoek naar de manier waarop ouders met hun kinderen over emoties praten belangrijk om de inhoud van de gesprekken over emoties mee te nemen. Daarbij dient een onderscheid gemaakt te worden tussen een ondersteunende dan wel afwijzende manier waarop ouders met hun kinderen over emoties kunnen praten en tussen het praten over specifieke positieve en negatieve emoties, om zodoende een duidelijker beeld te kunnen vormen van hoe ouders het beste met hun kinderen over (welke) emoties kunnen praten om een positieve sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen te stimuleren.

Verder is het van belang dat in toekomstige studies de verschillen en overeenkomsten tussen emotiesocialisatie door vaders en moeders onderzocht wordt. In deze studie is gevonden dat emotiesocialisatie door vaders een positieve voorspeller was van externaliserend probleemgedrag van het kind. Er zijn geen verbanden gevonden tussen emotiesocialisatie door moeders en de sociaal-emotionele ontwikkeling van jongen kinderen, terwijl uit eerder onderzoek bleek dat emotiesocialisatie door moeders een belangrijkere rol speelt in de ontwikkeling van kinderen dan emotiesocialisatie door vaders (Denham &

Kochanoff, 2002; Eisenberg et al., 1996). Deze studie toont aan dat emotiesocialisatie door vaders ook een unieke invloed kan hebben op de sociaal-emotionele ontwikkeling van jonge kinderen. Door emotiesocialisatie door zowel moeders als vaders te betrekken in onderzoek kan er een beter beeld gevormd worden van de specifieke rol van emotiesocialisatie door ouders in de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen.

Ondanks het feit dat het temperament van het kind in deze studie geen moderator was in de relatie tussen emotiesocialisatie door ouders en de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen, bleek uit eerder onderzoek dat kinderen met een moeilijk temperament gevoeliger zijn voor hun omgeving dan kinderen met een makkelijk temperament. Om meer duidelijkheid te verkrijgen over de rol van het temperament van het kind is het belangrijk dat toekomstige studies verschillende specifieke aspecten van het temperament van het kind meenemen als mogelijke moderator in de relatie tussen emotiesocialisatie door ouders en het gedrag van het kind. Daarnaast is het van belang dat toekomstige studies andere mogelijke moderatoren onderzoeken, zoals de leeftijd van het kind, om meer inzicht te krijgen in de invloed van emotiesocialisatie door ouders op de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen.

Tot slot is het mogelijk dat naast emotiesocialisatie door ouders, emotiesocialisatie door andere belangrijke personen in het leven van jonge kinderen een rol speelt in de sociaal-emotionele ontwikkeling. Een laatste aanbeveling is daarom dat toekomstige studies ook onderzoeken of er een relatie bestaat tussen emotiesocialisatie door onder andere broers en zussen, leeftijdgenoten of leraren en de sociaal-emotionele ontwikkeling, om zo een volledig beeld te kunnen vormen van de invloed van emotiesocialisatie op de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen.

Maatschappelijke implicaties

In deze studie was emotiesocialisatie door vaders een positieve voorspeller van externaliserend probleemgedrag van het kind. Kinderen die veel externaliserend probleemgedrag vertonen hebben een grotere kans op de ontwikkeling van latere gedragsproblemen, aanpassingsproblemen en slechte academische prestaties (Campbell et al., 2000; Liu, 2004; Fanti & Henrich, 2012). Mogelijk is het voor vaders extra belangrijk om op een gepaste manier met hun kinderen over emoties te praten om de ontwikkeling van externaliserend probleemgedrag te voorkomen. In een onderzoek is gevonden dat een interventieprogramma gericht op het verbeteren van het emotiesocialisatiegedrag van ouders een positieve invloed kan hebben op het gedrag van zowel de ouder als het kind (Havighurst

et al., 2010). De interventie bestond uit zes sessies met onder andere rollenspel, filmmateriaal en uitleg over emotiesocialisatie. Ouders in de interventiegroep waren zich na afloop van de cursus meer bewust van hun eigen emoties en de emoties van hun kinderen, waren minder afwijzend naar negatieve emoties van hun kinderen en gaven meer uitleg aan hun kinderen over de oorzaken en gevolgen van emoties dan ouders in de controlegroep. De kinderen van de ouders in de interventiegroep hadden daarnaast meer kennis van emoties en vertoonden minder gedragsproblemen dan de kinderen van de ouders in de controlegroep. Dit toont aan dat emotiesocialisatie door ouders vatbaar is voor verandering en dat verbetering in emotiesocialisatie door ouders kan leiden tot verbetering in het gedrag van het kind. Ouders, die moeite hebben om met hun kinderen over emoties te praten, kunnen leren wat de beste manier is om om te gaan met hun eigen emoties en de emoties van hun kinderen. Dit kan de ontwikkeling van probleemgedrag voorkomen en de ontwikkeling van gewenst sociaal gedrag stimuleren.

Conclusie

Uit deze studie is naar voren gekomen dat emotiesocialisatie door vaders een rol speelt in de ontwikkeling van externaliserend probleemgedrag bij jonge kinderen. Dit onderstreept het belang om in onderzoek naar de relatie tussen emotiesocialisatie en de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen niet alleen moeders, maar ook vaders te betrekken. Daarnaast speelt mogelijk niet de mate waarin ouders met hun kinderen over emoties praten, maar vooral de inhoud van gesprekken over emoties een belangrijke rol in de ontwikkeling van empathie, prosociaal en externaliserend probleemgedrag van jonge kinderen. Met de aanbevelingen voor toekomstig onderzoek kan er nog een completer beeld gevormd worden van de relatie tussen emotiesocialisatie door ouders en de sociaal-emotionele ontwikkeling van jonge kinderen en kan er meer inzicht worden verkregen in individuele verschillen in de sociaal-emotionele ontwikkeling. Hiermee kunnen gespecialiseerde pre- en interventie programma's op maat ontwikkeld en toegepast worden bij kinderen met (een verhoogd risico op) problemen in de sociaal-emotionele ontwikkeling.

Referenties

- Baker, J. K., Fenning, R. M., & Crnic, K. A. (2011). Emotion socialization by mothers and fathers: Coherence among behaviors and associations with parent attitudes and children's social competence. *Social Development, 20*, 412-430. doi: 10.1111/j.1467-9507.2010.00585.x
- Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.
- Bauer, D. J., Goldfield, B. A., & Reznick, J. S. (2002). Alternative approaches to analyzing individual differences in the rate of early vocabulary development. *Applied Psycholinguistics, 23*, 313-335. doi: 10.1017/S0142716402003016
- Belsky, J. (1997). Theory testing, effect-size evaluation, and differential susceptibility to rearing influence: The case of mothering and attachment. *Child Development, 68*, 598-600. doi: 10.1017/S0954579410000611
- Belsky, J. (2005). Differential susceptibility to rearing influences: An evolutionary hypothesis and some evidence. In B. Ellis & D. Bjorklund (Ed.), *Origins of the social mind: Evolutionary psychology and child development* (pp. 139–163). New York: Guilford Press.
- Belsky, J., Hsieh, H. K., & Crnic, K. (1998). Mothering, fathering, and infant negativity as antecedents of boys' externalizing problems and inhibition at age 3 years: Differential susceptibility to rearing experience? *Developmental Psychopathology, 10*, 301-319. doi: 10.1017/S095457949800162X
- Belsky, J., & Pluess, M. (2009). Beyond diathesis stress: Differential susceptibility to environmental influences. *Psychological Bulletin, 135*, 885-908. doi: 10.1037/a0017376
- Bosacki, S. (2003). Psychological pragmatics in preadolescents: Sociomoral understanding, self-worth, and school behavior. *Journal of Youth and Adolescence, 32*, 141-155. doi: 10.1023/A:1021861902463
- Boyum, L.A., & Parke, R.D. (1995). The role of family emotional expressiveness in the development of children's social competence. *Journal of Marriage and the Family, 57*, 593–608. doi: 10.2307/353915
- Bradley, R. H., & Corwyn, R. F. (2008). Infant temperament, parenting, and externalizing behavior in first grade: A test of the differential susceptibility hypothesis. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 49*, 124-131. doi: 10.1111/j.1469-7610.2007.01829.x

- Brophy-Herb, H. E., Schiffman, R. F., Bocknek, E. L., Dupuis, S. B., Fitzgerald, H. E., Horodyski, M., Onaga, E., Van Egeren, L. A., & Hillaker, B. (2011). Toddlers' social-emotional competence in the contexts of maternal emotion socialization and contingent responsiveness in a low-income sample. *Social Development, 20*, 73-92. doi: 10.1111/j.1467-9507.2009.00570.x
- Campbell, S. B., Shaw, D. S., & Gilliom, M. (2000). Early externalizing behavior problems: Toddlers and preschoolers at risk for later maladjustment. *Development and Psychology, 12*, 467-488. doi: 10.1017/S0954579400003114
- Carson, J. L., & Parke, R. D. (1996). Reciprocal negative affect in parent-child interactions and children's peer competency. *Child Development, 67*, 2217-2226. doi: 10.1111/1467-8624.ep9706060163
- Cicchetti, D. (1993). Developmental psychopathology: Reactions, reflections, projections. *Developmental Review, 13*, 471-502. doi: 10.1006/drev.1993.1021
- Chaplin, T. M., Cole, P. M., & Zahn-Waxler, C. (2005). Parental socialization of emotion expression: Gender differences and relations to child adjustment, *Emotion, 5*, 80-88. doi: 10.1037/1528-3542.5.1.80
- Chen, S. H., Kennedy, M., & Zhou, Q. (2012). Parents' expression and discussion of emotion in the multilingual family: Does language matter? *Perspectives on Psychological Science, 7*, 365-383. doi: 10.1177/1745691612447307
- Choplan, B. E., McCain, M. L., Carbonell, J. L., & Hagen, R. L. (1985). Empathy: Review of available measures. *Journal of Personality and Social Psychology, 48*, 635-653. doi: 10.1037/0022-3514.48.3.635
- Crockenberg, S. B. (1981). Infant irritability, mother responsiveness, and social support influences on the security of infant-mother attachment. *Child Development, 52*, 857-865. doi: 10.1111/j.1467-8624.1981.tb03124.x
- Cunningham, J. N., Kliever, W., & Garner, P. W. (2009). Emotion socialization, child emotion understanding and regulation, and adjustment in urban African American families: Differential associations across child gender. *Development and Psychopathology, 21*, 261-283. doi:10.1017/S0954579409000157
- Davis, M. H., & Oathout, H. A. (1987). Maintenance of satisfaction in romantic relationships: Empathy and relational competence. *Journal of Personality and Social Psychology, 53*, 397-410. doi: 10.1037/0022-3514.53.2.397
- Denham, S. A. (1989). Maternal affect and toddlers' social-emotional competence. *American Journal of Orthopsychiatry, 59*, 368-376. doi: 10.1111/j.1939-0025.1989.tb01672.x

- Denham, S. A., Blair, K. A., DeMulder, E., Levitas, J., Sawyer, K., Auerbach-Major, S., & Queenan, P. (2003). Preschool emotional competence: Pathway to social competence? *Child Development, 74*, 238-256. doi: 10.1111/1467-8624.00533
- Denham, S. A., & Grout, L. (1992). Mothers' emotional expressiveness and coping: Relations with preschoolers' social-emotional competence. *Genetic, Social, and General Psychology Monographs, 118*, 73-101.
- Denham, S. A. & Kochanoff, A. T. (2002). Parental contributions to preschoolers' understanding of emotion. *Marriage & Family Review, 34*, 311-343. doi: 10.1300/J002v34n03_06
- Denham, S. A., Mitchell-Copeland, J., Strandberg, K., Auerbach, S., & Blair, K. (1997). Parental contributions to preschoolers' emotional competence: Direct and indirect effects. *Motivation and Emotion, 21*, 65-86. doi: 10.1023/A:1024426431247
- Dunn, J., Bretherton, I., & Munn, P. (1987). Conversations about feeling states between mothers and their young children. *Developmental Psychology, 23*, 132-139. doi: 10.1037/0012-1649.23.1.132
- Dunn, J., Brown, J., & Beardsall, L. (1991). Family talk about feeling states and children's later understanding of others' emotions. *Developmental Psychology, 27*, 448-455. doi: 10.1037/0012-1649.27.3.448
- Dunn, J., Brown, J., Slomkowski, C., Tesla, C., & Youngblade, L. (1991). Young children's understanding of other people's feelings and beliefs: Individual differences and their antecedents. *Child Development, 62*, 1352-1366. doi: 10.1111/j.1467-8624.1991.tb01610.x
- Eisenberg, N., Carlo, G., Murphy, B., & Van Court, P. (1995). Prosocial development in late adolescence: A longitudinal study. *Child Development, 66*, 1179-1197. doi: 10.1111/j.1467-8624.1995.tb00930.x
- Eisenberg, N., Cumberland, A., & Spinrad, T. L. (1998). Parental socialization of emotion. *Psychological Inquiry, 9*, 241-273. doi: 10.1207/s15327965pli0904_1
- Eisenberg, N., & Fabes, R. A. (2005). Emotion regulation and children's socio-emotional competence. In L. Balter & C. S. Tamis-LeMonda (Ed.), *Child psychology: A handbook of contemporary issues* (pp. 357-384). New York: Psychology Press.
- Eisenberg, N., Fabes, R. A., Carlo, G., Troyer, D., Speer, A. L., Karbon, M., & Switzer, G. (1992). The relations of maternal practices and characteristics to children's vicarious emotional responsiveness. *Child Development, 63*, 583-602. doi: 10.1111/j.1467-8624.1992.tb01648.x

- Eisenberg, N., Fabes, R. A., & Murphy, B. C. (1996). Parents' reactions to children's negative emotions: Relations to children's social competence and comforting behavior. *Child Development, 67*, 2227-2247. doi: 10.1111/j.1467-8624.1996.tb01854.x
- Eisenberg, N., Fabes, R. A., Murphy, B. C., Karbon, M., Smith, M., & Maszk, P. (1996). The relations of children's dispositional empathy-related responding to their emotionality, regulation, and social functioning. *Developmental Psychology, 32*, 195-162. doi: 10.1037/0012-1649.32.2.195
- Eisenberg, N., Fabes, R. A., & Spinrad, T. L. (2006). Prosocial development. In N. Eisenberg, W. Damon & R. M. Lerner, *Handbook of child psychology: Social, emotional, and personality development, 3*, 646–718. New York: Wiley.
- Eisenberg, N., Losoya, S., Fabes, R. A., Guthrie, I. K., Reiser, M., Murphy, B., Shepard, S. A., Poulin, R., & Padgett, S. J. (2001). Parental socialization of children's dysregulated expression of emotion and externalizing problems. *Journal of Family Psychology, 15*, 183-205. doi: 10.1037//0893-3200.15.2.183
- Eisenberg, N., Valiente, C., Sheffield Morris, A., Fabes, R. A., Cumberland, A., Reiser, M., Thompson Gershoff, E., Shepard, S. A., & Losoya, S. (2003). Longitudinal relations among parental emotional expressivity, children's regulation, and quality of socioemotional functioning. *Developmental Psychology, 39*, 3-19. doi: 10.1037/0012-1649.39.1.3
- Ellis, B., J., Boyce, W. T., Belsky, J., Bakermans-Kranenburg, M. J., & Van Ijzendoorn, M. H. (2011). Differential susceptibility to the environment: An evolutionary-neurodevelopmental theory. *Development and Psychopathology, 23*, 7-28. doi: 10.1017/S0954579410000611
- Else-Quest, N. M., Shibley Hyde, J., Hill Goldsmith, H. & van Hulle, C. A. (2006), Gender differences in temperament: A meta-analysis. *Psychological Bulletin, 132*(1), 33-72. doi: 10.1037/0033-2909.132.1.33
- Fanti, K. A. & Henrich, C. C. (2010), Trajectories of pure and co-occurring internalizing and externalizing problems from age 2 to age 12: Findings from the national institute of child health and human development study of early child care. *Developmental Psychology, 46*(5), 1159-1175. doi: 10.1037/a0020659
- Gagne, J. R. & Saudino, K. J. (2009). Wait for it! A twin study of inhibitory control in early childhood. *Behavior Genetics, 40*, 327-337. doi: 10.1007/s10519-009-9316-6

- Garner, P. W., Jones, D. C., & Miner, J. L. (1994). Social competence among low-income preschoolers: Emotion socialization practices and social cognitive correlates. *Child Development, 65*, 622-637. doi: 10.1111/1467-8624.ep9405315151
- Garner, P. W., Jones, D. C., Gaddy, G., & Rennie, K. M. (1997). Low-income mothers' conversations about emotions and their children's emotional competence. *Social Development, 6*, 37-52. doi: 10.1111/j.1467-9507.1997.tb00093.x
- Garner, P. W., Robertson, S., & Smith, G. (1997). Preschool children's emotional expressions with peers: The roles of gender and emotion socialization. *Sex Roles, 36*, 675-691. doi: 10.1023/A:1025601104859
- Goldsmith, H. H., Buss, A. H., Plomin, R., Rothbart, M. K., Thomas, A., Chess, S., Hinde, R. A., & McCall, R.B. (1987). Roundtable: What is temperament? Four Approaches. *Child Development, 58*, 505-529.
- Gottman, J. M., Katz, L. F., & Hooven, C. (1996). Parental meta-emotion philosophy and the emotional life of families: Theoretical models and preliminary data. *Journal of Family Psychology, 10*, 243-268. doi: 10.1037/0893-3200.10.3.243
- Gresham, F. M., & Elliott, S. N. (1990). *The social skills rating system*. Circle Pines, MN: American Guidance Service.
- Grusec, J. E., & Goodnow, J. J. (1994). Impact of parental disciplinary methods on the children's internalization of values: A reconceptualization of current points of view. *Developmental Psychology, 30*, 4-19. doi: 10.1037/0012-1649.30.1.4
- Hare, R. D. (1999). Psychopathy as a risk factor for violence. *Psychiatric Quarterly, 70*, 181-197. doi: 10.1023/A:1022094925150
- Havighurst, S. S., Wilson, K. R., Harley, A. E., Prior, M. R., & Kehoe, C. (2010). Tuning in to kids: Improving emotion socialization practices in parents of preschool children—findings from a community trial. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 51*, 1342-1350. doi:10.1111/j.1469-7610.2010.02303.x
- Hoffman, M. L. (1975). Developmental synthesis of affect and cognition and its interplay for altruistic motivation. *Developmental Psychology, 11*, 607-622. doi: 10.1037/0012-1649.11.5.607
- Hubbard, J., & Coie, J. D. (1994). Emotional correlates of social competence in children's peer relationships. *Merrill-Palmer Quarterly, 40*, 1-20.
- Izard, C. E. (1991). *The psychology of emotions*. New York: Plenum Press.
- Jolliffe, D., & Farrington, D. P. (2006). Examining the relationship between low empathy and bullying. *Aggressive Behavior, 32*, 540-550. doi: 10.1002/ab.20154

- Jones, S., Eisenberg, N., Fabes, R. A., & MacKinnon, D. P. (2002). Parents' reactions to elementary school children's negative emotions: Relations to social and emotional functioning at school. *Merrill-Palmer Quarterly*, *48*, 133-159. doi: 10.1353/mpq.2002.0007
- Kerr, D. C. R., Lopez, N. L., Olson, S. L., & Sameroff, A. J. (2004). Parental discipline and externalizing behaviour problems in early childhood: The roles of moral regulation and child gender. *Journal of Abnormal Child Psychology*, *32*, 369-383. doi: 10.1023/B:JACP.0000030291.72775.96
- Kochanska, G. (1993). Toward a synthesis of parental socialization and child temperament in early development of conscience. *Child Development*, *64*, 325-347. doi: 10.1111/j.1467-8624.1993.tb02913.x
- Koot, H. M., & Verhulst, F. C. (1991). Prevalence of problem behavior in Dutch children aged 2-3. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, *83*, 1-37. doi: 10.1111/j.1600-0447.1991.tb10574.x
- Kopp, C. B., (1992). Emotional distress and control in young children. *New Directions for Child Development*, *55*, 41-56. doi: 10.1002/cd.23219925505
- Kosterman, R., Haggerty, K.P., Spoth, R., & Redmond, C. (2004). Unique influence of mothers and fathers on their children's antisocial behaviour. *Journal of Marriage and Family*, *66*, 762-778. doi: 10.1111/j.0022-2445.2004.00051.x
- Ladd, G. W., Birch, S. H., & Buhs, E. S. (1999). Children's social and scholastic lives in kindergarten: Related spheres of influence? *Child Development*, *70*, 1373-1400. doi: 10.1111/1467-8624.00101
- Larsson, H., Viding, E., Rijdsdijk, F. V., & Plomin, R. (2008). Relationships between parental negativity and childhood antisocial behavior over time: A bidirectional effects model in a longitudinal genetically informative design. *Journal of Abnormal Child Psychology*, *36*, 633-645. doi: 10.1007/s10802-007-9151-2
- Lagattuta, K. H., & Wellman, H. M. (2001). Thinking about the past: Early knowledge about links between prior experience, thinking, and emotion. *Child Development*, *72*, 82-102. doi: 10.1111/1467-8624.00267
- Lengua, L. J. (2003). Associations among emotionality, self-regulation, adjustment problems, and positive adjustment in middle childhood. *Applied Developmental Psychology*, *24*, 595-618. doi:10.1016/j.appdev.2003.08.002
- Levenson, R. W., & Ruef, A. M. (1992). Empathy: A psychological substrate. *Journal of Personality and Social Psychology*, *63*, 234-246. doi: 10.1037/0022-3514.63.2.234

- Liu, J. (2004), Childhood externalizing behavior: Theory and implications. *Journal of Child and Adolescent Psychiatric Nursing, 17*, 93-103. doi: 10.1111/j.1744-6171.2004.tb00003.x
- Maccoby, E. E., & Jacklin, C. N. (1974). *The psychology of sex differences*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Malecki, C., & Elliot, S. N. (2002). Children's social behaviors as predictors of academic achievement: A longitudinal analysis. *School Psychology Quarterly, 17*, 1–23. doi:10.1521/scpq.17.1.1.19902
- Maliken, A. C. & Fainsilber Katz, L. (2012). Fathers' emotional awareness and children's empathy and externalizing problems: The role of intimate partner violence. *Journal of Interpersonal Violence, 28*, 718–734. doi: 10.1177/0886260512455866
- Miller, P. A., & Eisenberg, N. (1988). The relation of empathy to aggressive and externalizing/antisocial behaviour. *Psychological Bulletin, 103*, 324–344. doi:10.1037/0033-2909.103.3.324
- Miller, A. L., Fine, S. E, Gouley, K. K., Seifer, R., Dickstein, S., & Shields, A. (2006). Showing and telling about emotions: Interrelations between facets of emotional competence and associations with classroom adjustment in Head Start preschoolers. *Cognition and Emotion, 20*, 1170-1192. doi: 10.1080/02699930500405691
- Odom, S. L., McConnell, S. R., & Brown, W. H. (2008). Social competence of young children: Conceptualization, assessment, and influences. In W. H. Brown, S. L. Odom, & S. R. McConnell (Ed.), *Social competence of young children: Risk, disability, and intervention* (pp. 31–59). Baltimore, MD: Paul H. Brookes.
- O'Neal, C. R., & Magai, C. (2005). Do parents respond in different ways when children feel different emotions? The emotional context of parenting. *Development and Psychopathology, 17*, 467-487. doi: 10.1017/S0954579405050224
- Patterson, C., Sutfin, E., & Fulcher, M. (2004). Division of labor among lesbian and heterosexual couples: Correlates of specialized versus shared patterns. *Journal of Adult Development, 11*, 179–189. doi: 10.1023/B:JADE.0000035626.90331.47
- Pianta, R. C., & Caldwell, C. B. (1990). Stability of externalizing symptoms from kindergarten to first grade and factors related to instability. *Development and Psychopathology, 2*, 247-258. doi: 10.1017/S0954579400000754
- Pluess, M., & Belsky, J. (2010). Differential susceptibility to parenting and quality child care. *Developmental Psychology, 46*, 379-390. doi: 10.1037/a0015203

- Pursell, G. R., Laursen, B., Rubin, K. H., Booth-LaForce, C., & Rose-Krasnor, L. (2007). Gender differences in patterns of association between prosocial behavior, personality, and externalizing problems. *Journal of Research in Personality, 42*, 472-481. doi: 10.1016/j.jrp.2007.06.003
- Shaw, D. S., Winslow, E. B., Owens, E. B., Vondra, J. I., Cohn, J. F., & Bell, R. Q. (1998). The development of early externalizing problems among children from low-income families: A transformational perspective. *Journal of Abnormal Child Psychology, 26*, 95-107. doi: 10.1023/A:1022665704584
- Skinner, B. F. (1938). *The behavior of organisms*. New York: Appleton-Century-Crofts.
- Snyder, J., Stoolmiller, M., Wilson, M., & Yamamoto, M. (2003). Child anger regulation, parental responses to children's anger displays, and early child antisocial behavior. *Social Development, 3*, 335-360. doi: 10.1111/1467-9507.00237
- Tomkins, S. S. (1991). *Affect, imagery, consciousness: Vol. 3. Anger and fear*. New York: Springer.
- Tremblay, R. E., Nagin, D. S., Seguin, J. R., Zoccolillo, M., Zelazo, P. D., Boivin, M., Perusse, D., & Japel, C. (2004). Physical aggression during early childhood: Trajectories and predictors. *Pediatrics, 114*, 43-40. doi: 10.1542/peds.114.1.e43
- Valiente, C., Eisenberg, N., Fabes, R. A., Shepard, S. A., Cumberland, A., & Losoya, S. H. (2004). Prediction of children's empathy-related responding from their effortful control and parents' expressivity. *Developmental Psychology, 40*, 911-926. doi: 10.1037/0012-1649.40.6.911
- Van Zeijl, J., Mesman, J., Stolk, M.N., Alink, L.R.A., Van IJzendoorn, M.H., Juffer, F., Bakermans-Kranenburg, M.J., & Koot, H. (2007). Differential susceptibility to discipline: The moderating effect of child temperament on the association between maternal discipline and early externalizing problems. *Journal of Family Psychology, 21*, 626 - 636. doi: 10.1037/0893-3200.21.4.626
- Walker, S. (2009). Sociometric stability and the behavioral correlates of peer acceptance in early childhood. *The Journal of Genetic Psychology, 2009, 170*, 339-358. doi: 10.1080/00221320903218364
- Wilson, K. R., Havighurst, S. S., & Harley, A. E. (2012). Tuning in to kids: An effectiveness trial of a parenting program targeting emotion socialization of preschoolers. *Journal of Family Psychology, 26*, 56-65. doi: 10.1037/a0026480

- Yagmurlu, B. & Altan, O. (2009). Maternal socialization and child temperament as predictors of emotion regulation in Turkish preschoolers. *Infant and Child Development, 19*, 275-296. doi: 10.1002/icd.646
- Young, S. K., Fox, N. A., & Zahn-Waxler, C. (1999). The relations between temperament and empathy in 2-year-olds. *Developmental Psychology, 35*, 1189-1197. doi: 10.1037/0012-1649.35.5.1189
- Zahn-Waxler, C., Klimes-Dougan, B., & Kendziora, K. T. (1998). The study of emotion socialization: Conceptual, methodological, and developmental considerations. *Psychological Inquiry, 9*, 313-316. doi: 10.1207/s15327965pli0904_16
- Zahn-Waxler, C., Radke-Yarrow, M., Wagner, E., & Chapman, M. (1992). Development of concern for others. *Developmental Psychology, 28*, 126-136. doi: 10.1037/0012-1649.28.1.126
- Zahn-Waxler, C., Radke-Yarrow, M., & King, R. A. (1979). Child-rearing and children's prosocial initiations toward victims of distress. *Child Development, 50*, 319-330. doi: 10.1111/1467-8624.ep12421504
- Zhou, Q., Eisenberg, N., Losoya, S. H., Fabes, R. A., Reiser, M., Guthrie, I. K., Murphy, B.C., Cumberland, A. J., & Shepard, S. A. (2002). The relations of maternal warmth and positive expressiveness to children's empathy-related responding and social functioning: A longitudinal study. *Child Development, 73*, 893-915. doi: 10.1111/1467-8624.00446